

Viki Jakaša Borić
Martina Ožanić

Župna crkva sv. Vida s kapelom sv. Barbare u Brdovcu – novi prilozi poznavanju povijesti izgradnje i štukodekoracije

Ministarstvo kulture i medija
Konzervatorski odjel u Zagrebu,
vjakasa@gmail.com
martina.ozanic@gmail.com

Izvorni znanstveni rad /
Original scientific paper

Primljen / Received:
7. 7. 2020.

DOI:
<http://doi.org/10.17018/portal.2020.7>

UDK:
272-523(497.5 Brdovec)
726:75.052(497.5 Brdovec)"16/18"

SAŽETAK: U tekstu se donosi niz novih spoznaja o povijesti izgradnje i uređenja župne crkve sv. Vida u Brdovcu, koje su rezultat usporednog iščitavanja arhivskih izvora, ponajprije izvještaja kanonskih vizitacija, i nalaza konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, a koje bitno mijenjaju prije objavljene teze. Iscrpno su sagledane sve povijesne faze s opisom građevnih transformacija i razvoja crkve, iz čega proizlazi zaključak da su se ključne intervencije dogodile tijekom 17. i 19. stoljeća, kad crkva dobiva današnji izgled. Razjašnjena je i građevna geneza kapele sv. Barbare, jedine bočne kapele kružnog tlocrta iz 17. stoljeća na području kontinentalne Hrvatske, a štukatura u njezinu interijeru, ovdje se po prvi put analizira i valorizira u kontekstu štukatura sjeverozapadne Hrvatske i susjednih regija. Prvi put se objavljuje i podatak o naručiteljici kapele i oltara sv. Barbare koju vizitatori izriječkom navode, a riječ je o Heleni pl. Patačić.

KLJUČNE RIJEČI: Brdovec, crkva sv. Vida, obitelj Čikulin, Silvester Donati, kapela sv. Barbare, rotunda, štukatura, Helena Patačić, građevne transformacije, 17. stoljeće, 18. stoljeće, 19. stoljeće, Gjuró Carnelutti

Župna crkva sv. Vida u Brdovcu jednobrodna je građevina pravokutne lađe s užim svetištem i poligonalnom apsidom, kapelom pravokutnog tlocrta i dvoetažnom sakristijom na sjevernoj strani te južnom bočnom kapelom kružnog tlocrta (sl. 1 - 7). Uz ulazno zapadno pročelje prislonjen je visoki zvonik od šest katova završen baroknom kapom. Riječ je o lokalitetu duge povijesti i kontinuiteta, koji svjedoči o postojanju organiziranog života i kulture na tom prostoru pa kao takav zahtijeva temeljitu stručnu obradu, kao i dokumentiranje svih relevantnih arhitektonskih i oblikovnih elemenata.

Bogata povijest potaknula je istraživanja kojima su obuhvaćeni razni aspekti prošlosti brdovečke crkve, a među brojnim autorima ističu se Rudolf Horvat, Agneza Szabo, Alojz Jembrih, Anka Ivanjek, Vladimir Huzjan i Stjepan Razum.¹ Građevnom poviješću crkve bavile su se Sena Sekulić-Gvozdanović i Đurđica Cvitanović.² Sena Sekulić-Gvozdanović (1994.) temeljem analize postojećeg stanja pretpostavila je da se radi o nekoliko srednjovjekovnih elemenata obrambenog karaktera (donji dio zvonika, donji dio kapele sv. Antuna, rotunda, tj. buduća kružna kapela sv. Barbare) koji su poslije integrirani i povezani s osnovnim

1. Brdovec, župna crkva sv. Vida, pogled na sjeverno pročelje (HAZU SFA, Lj. Griesbach, 1932.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, view of the northern façade (HAZU SFA; Lj. Griesbach, 1932)

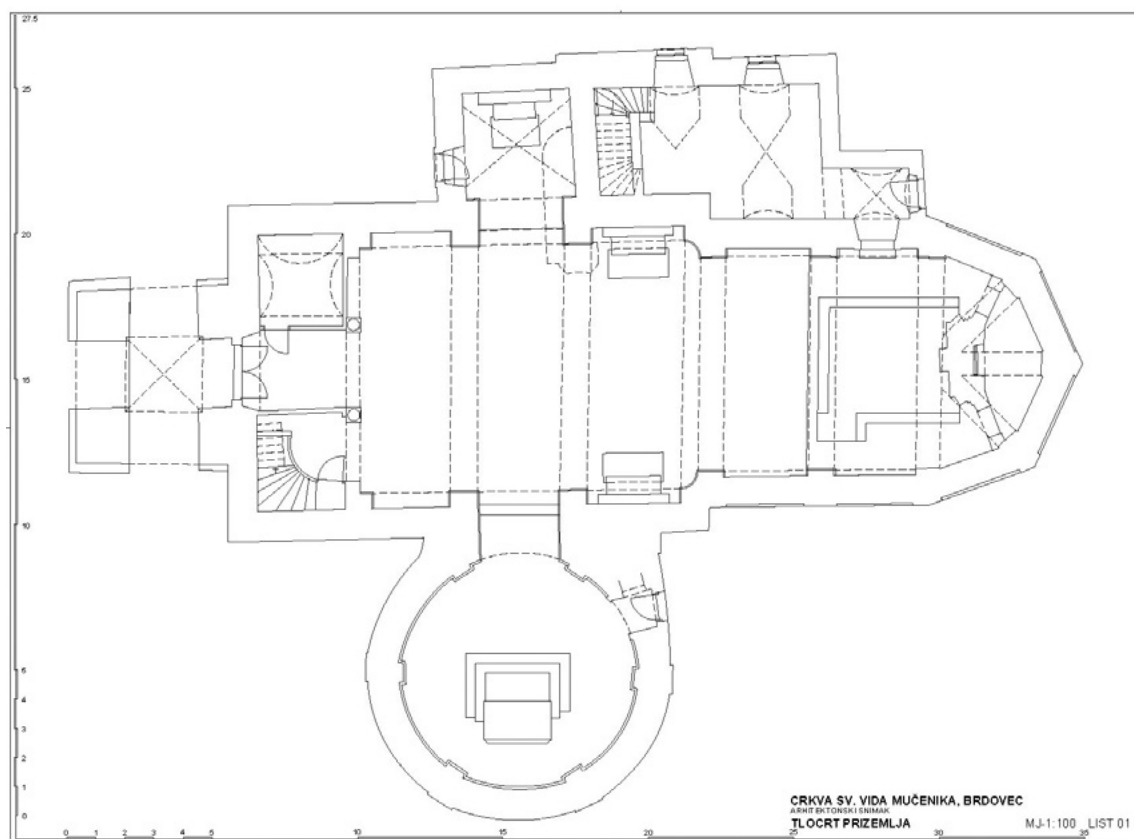
2. Brdovec, župna crkva sv. Vida, pogled na južno pročelje s kapelom sv. Barbare i zvonikom (MKM, UZKB – F, inv. br. 33190, br. neg. V-791, snimio Gj. Szabo, 1918.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, view of the southern façade with the chapel of St. Barbara and bell tower (MKM, UZKB – F, inv. no. 33190, no. neg. V-791; Gj. Szabo, 1918)

volumenom srednjovjekovne crkve u cjelinu. Naposljetku zaključuje da je ta crkva „zamršen objekt“ koji valja „još detaljno istražiti“. ³ Đurđica Cvitanović (1997.) preuzima spomenute teze, navodeći da je kapela sv. Barbare „jedina sačuvana rotunda iz razdoblja renesanse – 15./16. stoljeća – koja je sastavni dio jedne obrambene utvrđene crkve.“ ⁴ Prema podacima iz izvještaja kanonskih vizitacija, autorica iznosi zaključke koji su novim istraživanjima dijelom potvrđeni, a dijelom izmijenjeni. ⁵ Crkva sv. Vida zbog svojih je stilskih i tipoloških osobina uvrštena u povijest hrvatske barokne arhitekture, autorice Katarine Horvat-Levaj (2015.) koja upućuje na specifičnost njezina poligonalnog svetišta iz 17. stoljeća te na kružnu kapelu sv. Barbare i stepenasti zvonik fortifikacijskih karakteristika iz istoga razdoblja. ⁶

Istraživanja objedinjena ovim tekstom temelje se prije svega na ponovnom iščitavanju bilješki kanonskih pohoda, ali i na nalazima prvi put provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživačkih radova na pročeljima i u interijeru crkve, koji čine materijalne dokaze o njezinoj građevnoj transformaciji. ⁷

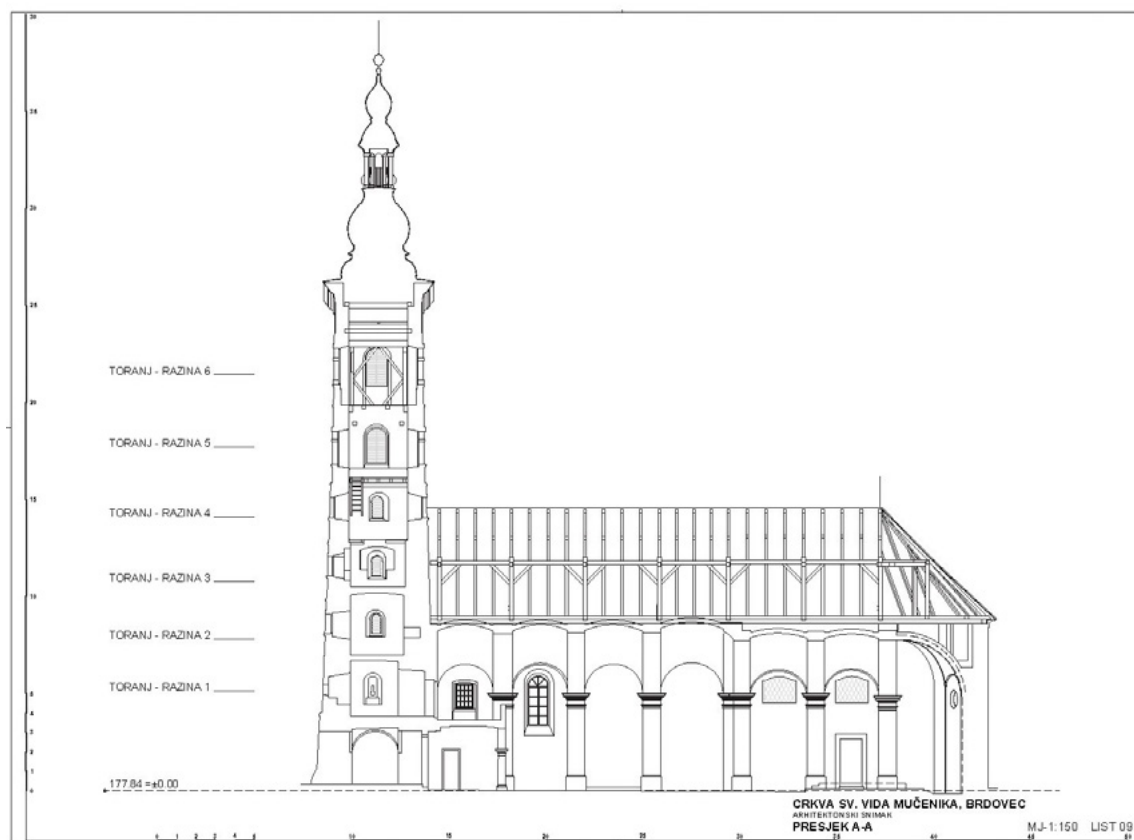
Crkva u 17. stoljeću prema zapisima kanonskih vizitacija

Iako se crkva sv. Vida spominje još u prvom popisu župa 1334. godine, ⁸ najraniji podatak o njezinu izgledu nalazi se u zapisima kanonskih vizitacija iz 1622. godine. Tada je, ali i prilikom sljedećega pohoda 1630. godine, bila

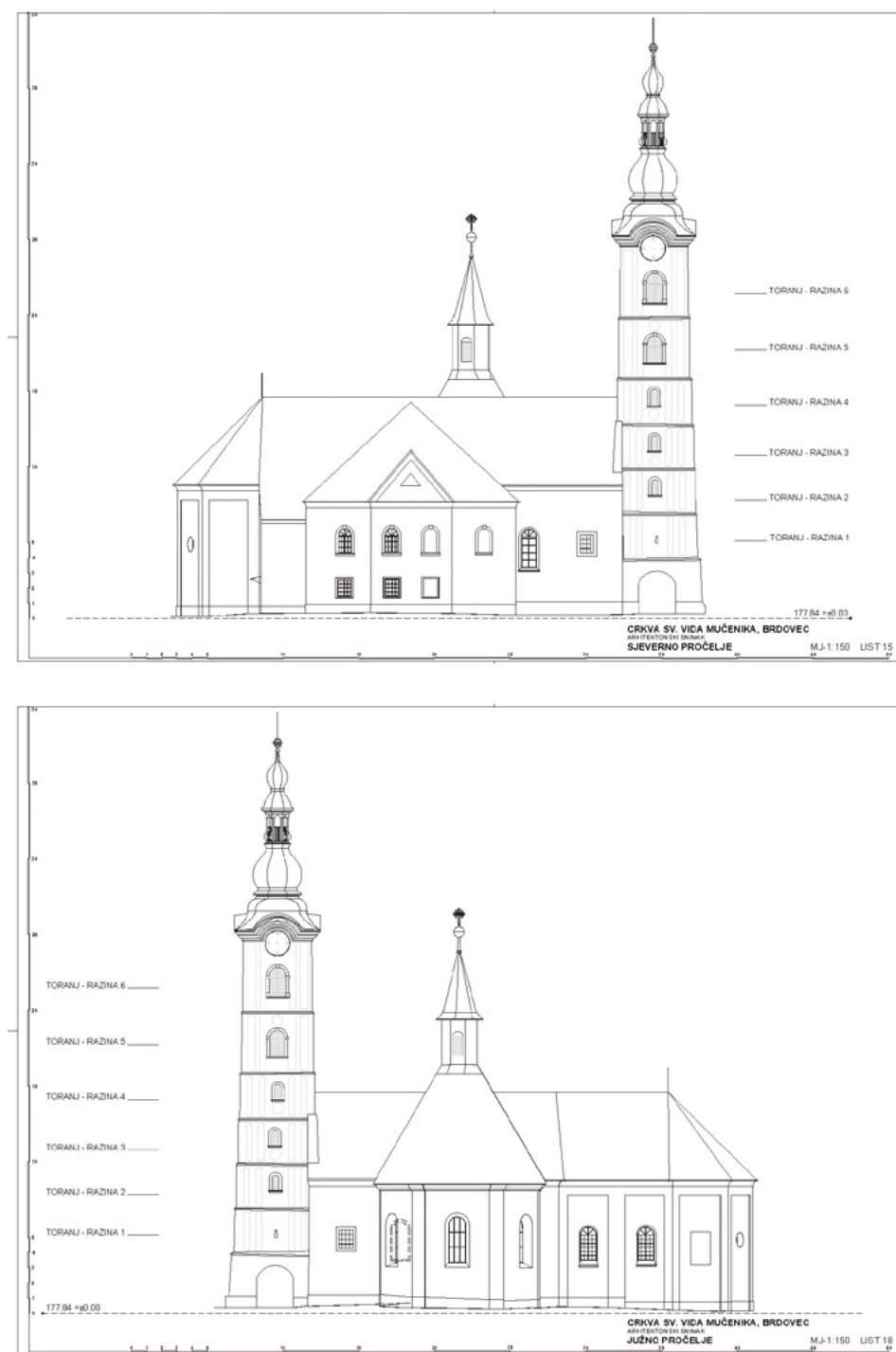
3. Brdovec, župna crkva sv. Vida, arhitektonska snimka, tlocrt prizemlja (R. Cottiero, 2016.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, architectural survey, ground-floor plan (R. Cottiero, 2016)

4. Brdovec, župna crkva sv. Vida, arhitektonska snimka, uzdužni presjek (R. Cottiero, 2016.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, architectural survey, longitudinal cross section (R. Cottiero, 2016)

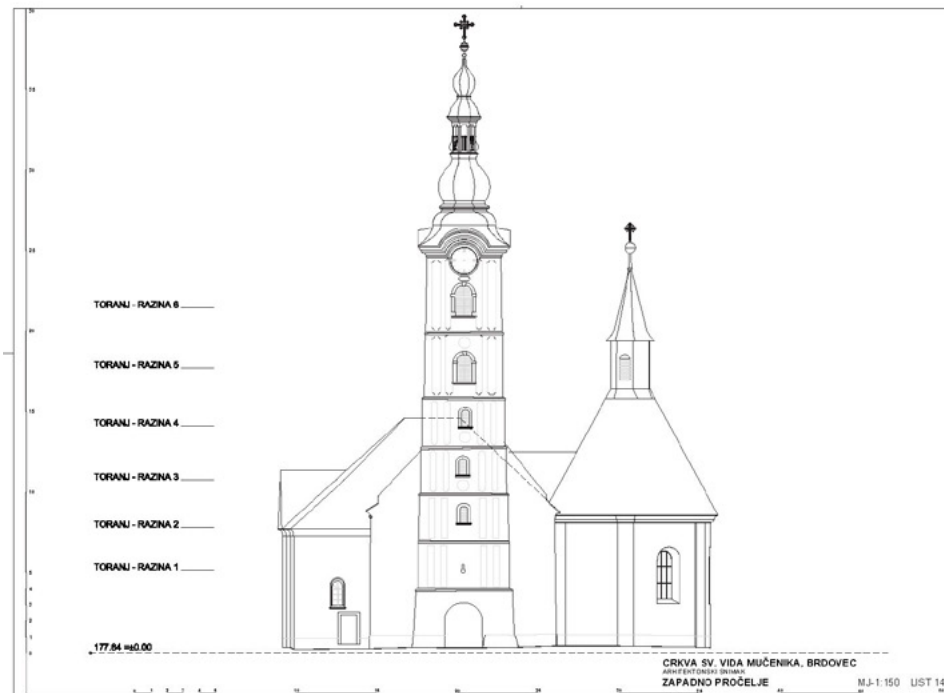
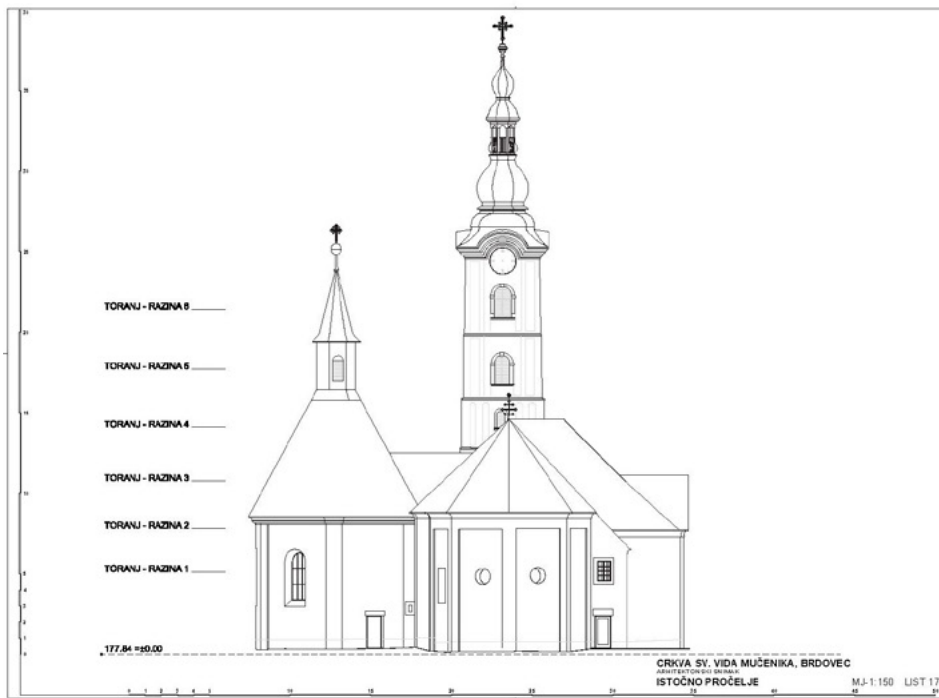

5. Brdovec, župna crkva sv. Vida, arhitektonska snimka, sjeverno pročelje, južno pročelje (R. Cottiero, 2016.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, architectural survey, north façade, south façade (R. Cottiero, 2016)

zapuštena („u gorem stanju od štale“), no već 1634. godine vizitator bilježi početak radova na crkvi.⁹ Događen joj je, naime, toranj koji tada još nije bio dovršen, a i sama crkva je proširena. Iz opisa crkve 1642. saznaje se da je lađa bila zaključena stropom, a zapis iz 1650. opisuje crkvu kao zidanu i neoštećenu, s prostranim trijemom pred južnim ulazom koji je poduprt kamenim stupovima, sa svetištem koje je svođeno kao i sakristija.¹⁰ Nedoumicu

stvora podatak o drvenom tornju, koji se prema spomenutom opisu nalazi iznad crkvenih vrata.¹¹

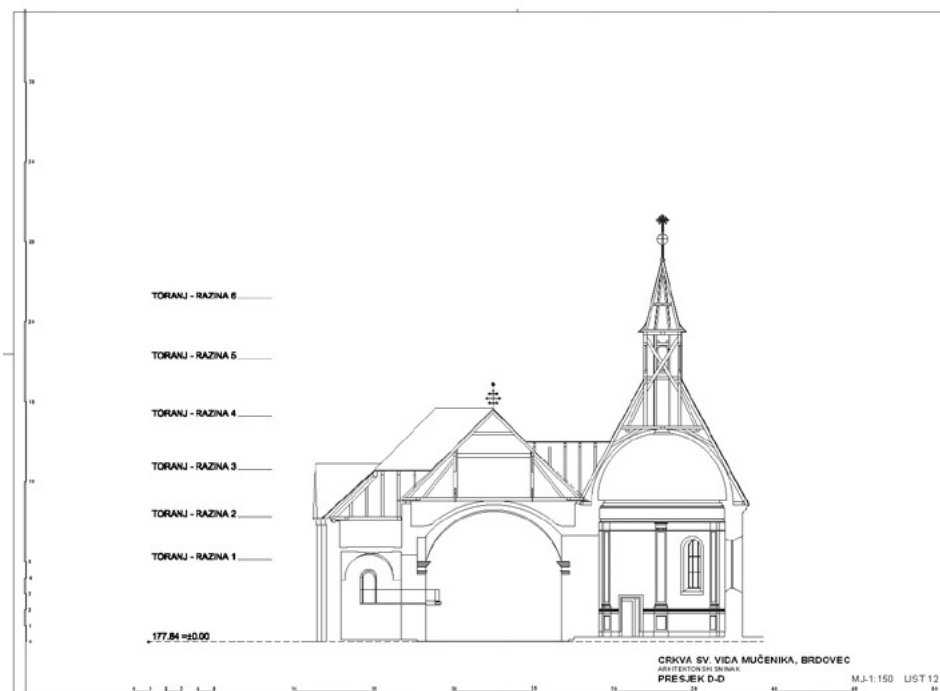
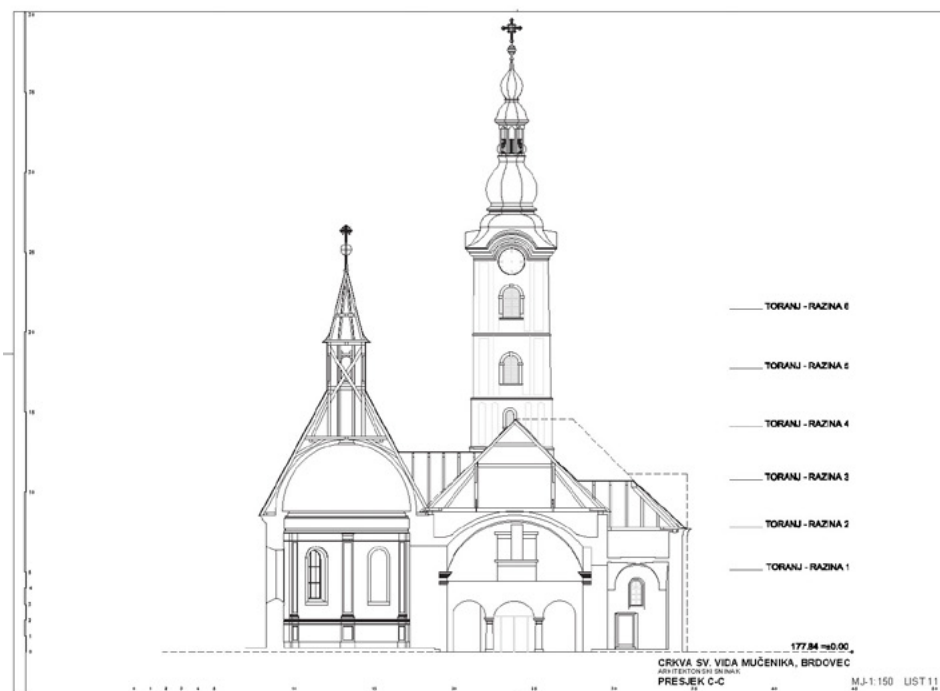
Opis iz 1669. godine prilično je jasan i logičan. Sličnu situaciju ponavljaju, a u nekim pojedinostima i preciziraju, bilješke iz 1677., 1689. i 1691. godine.¹² Crkva je, naime, u cijelosti „zidana i skladno građena“ – tijelo crkve (lađa) je „novo pod dobrim svodom“, svetište je uže i također svođeno, međutim, „djelomice oštećeno“. Crkva ima zidani kor s pripadajućim stubama i dvojica nova vrata. Te

6. Brdovec, župna crkva sv. Vida, arhitektonska snimka, istočno pročelje, zapadno pročelje (R. Cottiero, 2016.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, architectural survey, east façade, west façade (R. Cottiero, 2016)

se, 1669. godine prvi put spominje kapela sv. Antuna koja je „pod visokim, dobrim i novim svodom s dva veća i jednim manjim okruglim prozorom (sva tri s rešetkama)“, a u kapeli je i nova kript. Iza glavnog oltara je dvoetažna sakristija pod svodovima (spominje se vrlo stari zidni oslik na svodu). Zidani toranj pred ulazom u crkvu „iz temelja je nov i vrlo visok s dobrim krovom i dva zvona“. Nadalje, ispred južnih vrata crkve nalazi se zidani trijem sa svodom koji podupiru stupovi kao kipovi (*item ante portam ecclesiae*

habet fornicem muratum columnisque situatum per modum statue).¹³ U izvještaju iz 1677. godine vizitator dodaje: *Ante meridionalem est parva porticus murata habens altare similiter muratum non consecratum [...] ornatur altari quodam veteri et modice deaurato, ubi in concursu populi parochus in eo celebrare solet.*, odnosno da pod zidanim trijemom stoji zidani i neposvećeni oltar, koji je izrezbaren i malo pozlaćen, na kojemu župnik slavi misu kad ima mnogo ljudi.¹⁴ Sljedeći veći zahvat uslijedio je 1695. godine, kad

7. Brdovec, župna crkva sv. Vida, arhitektonska snimka, poprečni presjek (R. Cottiero, 2016.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, architectural survey, cross section (R. Cottiero, 2016)

izvještaji kanonskoga pohoda navode da se kapela sv. Barbare iz temelja gradila pokraj južnih vrata crkve,¹⁵ a do 1700. godine je završena, dobivši kupolu sa štukaturama i slikanim prikazima.¹⁶

Crkva iz 16. (?) stoljeća prije promjena zabilježenih u izvještajima kanonskih vizitacija

Sjeverni i južni perimetralni zid današnje lađe¹⁷ sadrži kamenu građu s fragmentima žbuke koja se pripisuje

starijoj crkvi koja će se tijekom 17. stoljeća uređivati i dograđivati. Jasan završetak dvaju zidova s ugaonim kvadrima pronađen je na sjeveroistočnom i jugoistočnom uglu lađe,¹⁸ gdje ta građa ulazi ispod kamene građe zidova današnjega svetišta kojim je zamijenjeno oštećeno uže svetište prvotne crkve. Dakle, u istočnom dijelu tlocrtni perimetar lađe je sasvim jasan, dok na zapadnoj strani nema jasne linije dogradnje, odnosno produženja crkve. Svakako treba napomenuti da se uočava razlika u mortu

8. Brdovec, župna crkva sv. Vida, prozor na južnom zidu lađe (snimio V. Varšić, 2016.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, window on the south wall of the nave (V. Varšić, 2016)

9. Brdovec, župna crkva sv. Vida, toranj (MKM, UZKB – F, snimio N. Vranić, 1975.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, tower (MKM, UZKB – F; N. Vranić, 1975)

i kamenoj strukturi opisanih najstarijih zidova lađe u odnosu na zapadne dijelove prema zvoniku, u širini pjevališta.¹⁹ Takva situacija odgovara pretpostavci koja se temelji na podatku iz izvještaja kanonske vizitacije iz 1634. godine o povećanju crkve i početku radova na gradnji sasvim novoga zvonika pred ulazom u crkvu.²⁰ Povezujući nalaze navedenog istraživanja i podatke iz bilješki vizitacija, zaključuje se da je prvotna crkva imala nešto kraću pravokutnu lađu tabulatnog zaključka, uže svodeno svetište sa sakristijom i drveni zvonik nad ulazom. Bila je, dakako, niža od današnje crkve i strmijeg krovišta. Trijem pred južnim ulazom, koji se spominje u vizitacijama od šezdesetih godina 17. stoljeća, vjerojatno je postojao i prije.

Potvrda artikulacije i oblikovanja pročelja crkve je polukružno zaključen gotički prozor s kamenim profiliranim okvirom u dubokoj niši na južnom zidu lađe (sl. 8). Njegova polukružna forma i kamena plastika upućuju na 16. stoljeće kao moguće vrijeme nastanka crkve koja danas predstavlja najstariji građevni sloj postojeće cjeline. Pročelne plohe bile su bojene slonokosno bijelom vapnenom bojom, a uglovi su bili izvedeni dvobojno u kombinaciji slonokosno bijele i sive s urezanim linijama, simulirajući spojeve „na češalj“.²¹ Arhitektonska je plastika bila

najvjerojatnije vezana samo za prozorske otvore te dva portala – glavni zapadni i južni prema trijemu.

Izgradnja zvonika i produženje lađe

Kako je već navedeno, zvonik se pred ulaznim pročeljem prema izvještajima kanonskih vizitacija počeo graditi sredinom tridesetih godina 17. stoljeća te je dovršen do sredine istoga stoljeća. U odnosu na crkvu, koja je u 17. stoljeću bila niža od današnje, bio je prilično visok, što zamjećuju i neki vizitatori. Važno je napomenuti da se na istočnom pročelju zvonika i danas razabire forma krovišta lađe koja je tada dograđena u smjeru zapada.²² Bilo je niže i strmije od današnjega, a njegovoj se formi prilagodilo oblikovanje zvonika kojem u toj visini na istočnom pročelju nisu ugrađeni razdjelni vijenci, što svakako govori u prilog pretpostavci da se istovremeno radilo na produženju lađe i gradnji zvonika.

Zvonik se sastojao od prizemnog dijela i vjerojatno pet katova. Poseban je po sasvim evidentnom suženju zidova u svakoj etaži, što u kombinaciji s razdjelnim vijencima čini karakterističnu stepenastu formu (sl. 9). Njegovo oblikovanje, koje osim stepenastog sužavanja obilježava i fortificirani donji masivniji dio s puškarnicama,

10. Brdovec, župna crkva sv. Vida, pogled prema kapeli sv. Barbare (MKM, KO ZG – F, snimila M. Ožanić, 2008.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, view of the chapel of St. Barbara (MKM, KO ZG – F; M. Ožanić, 2008)

dovela je Katarina Horvat-Levaj u vezu s „paradigmatiskim“ Alberthalovim tornjem zagrebačke katedrale, koji je građen sredinom tridesetih godina 17. stoljeća.²³ Jastučasti razdjelni vijenci izvedeni su u kamenu, kao i okviri lučno zaključenih monofora čiji se format povećava prema vrhu. Samo prva etaža ima puškarnice, dok je prizemlje na uobičajen način rastvoreno s tri strane lučnim otvorima koji omogućavaju pristup crkvi. Ističući njegovu visinu, vizitator 1669. godine bilježi da je zvonik imao dva zvona i krovni zaključak.²⁴ Prostorije prvih triju etaža zaključene su križnim svodom, a uspinjanje je omogućeno spiralnim kamenim stubama koje su ugrađene u južni zid zvonika. Pristup gornjim etažama omogućen je drvenim stubama na tetivama. Zanimljivo je napomenuti da se u trećoj etaži u okviru sjeverne i južne prozorske niše nalaze zidana sjedišta koja flankiraju prozorski otvor. Takvu situaciju nalazimo i u nekim dvorcima s obrambenom funkcijom, kao što je Veliki Tabor. U razdoblju povećanja lađe i dogradnje zvonika zasigurno se formira i prvi zidani kor na kamenim stupovima (prije je postojao drveni kor), koji se spominje u izvještajima kanonskih vizitacija iz 1669. i 1691. godine,²⁵ kao i kameni okvir vrata koja omogućavaju pristup prvoj etaži zvonika s pjevališta.²⁶ Glavni kameni portal polukružnog zaključka, profiliranih dovratnika i nadvoja (vrlo oštećen) također potječe iz vremena produženja lađe i dogradnje zvonika, dakle iz sredine 17. stoljeća.

S obzirom na nalaze pročeljne žbuke sa slonokosno bijelim bojenim slojem iz vremena gradnje, zaključuje se da su plohe zvonika bile jednostavno zaglađene, bez dekorativnih elemenata, kao pročelja crkve iz vremena prije dogradnje zvonika.²⁷

Zahvati u lađi i izgradnja novoga svetišta

Lađa je prema bilješkama vizitacije iz 1642. godine imala strop, a novi svod nad lađom prvi je put spomenut u vizitaciji 1669. godine. Tada se, naime, navodi da je „svetište pod svodom i djelomično oštećeno, a tijelo dobro i novo, pod dobrim svodom“.²⁸ Iz navedenoga se zaključuje da je između 1642. i 1669. godine lađa obnavljana i svedena, najvjerojatnije bačvastim svodom, uobičajenom konstrukcijom u 17. stoljeću. Materijalni tragovi toga svoda, međutim, nisu pronađeni, pa ostajemo samo na pretpostavci. Vjerojatno je bio prisutan sve do 19. stoljeća, kad je zamijenjen češkim svodovima s pojasnicama koje zatječemo danas u crkvi. U izvještaju kanonskoga pohoda 1808. godine po svoj se prilici misli na bačvasti svod iz 17. stoljeća, kad se govori o prenisikom i spušenom svodu koji će se zbog toga trebati rušiti.²⁹ U istoj obnovi lađa dobiva zidani kor na stupovima koji se spominje u opisu vizitacije 1669. godine.

Uže i svedeno svetište bilo je oštećeno, kako zamjećuju vizitatori, što je neupitno bio razlog izgradnje novoga.³⁰ Naime, 1672. godine župnik Ivan Kobbe (župnik 1672. – 1682.) sklapa ugovor s majstorom zidarom (*magistrum murarium*) Silvestrom Donatijem kako bi iz temelja sagradio svetište te „dolnju i gornju sakristiju“.³¹ Silvester Donati bio je zidar i graditelj talijanskoga podrijetla koji je 1666. godine postao građanin Gradeca, a ostat će zabilježen i pri obnovi zvonika crkve sv. Marka u Zagrebu (1665. – 1667.), obnovi akademske crkve sv. Katarine u Zagrebu nakon velikoga požara 1674. godine te pri povećanju kapele sv. Franje Ksaverskog na Ksaveru u Zagrebu 1674. godine.³² Tako obnovljena brdovečka crkva dočeka je zagrebačkoga biskupa Martina Borkovića koji ju je posvetio 23. srpnja 1679. godine.³³ Vizitator je 1686. godine zabilježio da je „utemeljena pod patronatom ugledne gospode iz obitelji Čikulina“, koji su imali posjede u obližnjoj Lužnici.³⁴

Restauratorskim istraživačkim radovima utvrđena je dogradnja postojećega svetišta starijem tijelu lađe. Novo je svetište vjerojatno ponovilo osnovnu tlocrtnu formu starijeg svetišta poligonalnog zaključka, s tim da je prošireno gotovo do širine lađe. Poligonalno svetište temeljno je obilježje „gotizirajućih“ crkava u 17. stoljeću, čije proporcije variraju u odnosu na brod, a najčešće je primjenjivano rješenje s pet stranica osmerokuta.³⁵ Brdovečka crkva, međutim, neuobičajeno je ostvarenje koje se „nadovezuje na rijetki kasnogotički tip postavljen „u šilj“, proizašao iz šest stranica deseterokuta“.³⁶ O tipu svoda nema podataka jer je u velikoj obnovi u 19. stoljeću i svetište dobilo novi

svod. Njegov se oblik može samo pretpostaviti, uzimajući u obzir nadsvođenja iz toga razdoblja, koja karakterizira bačvasti svod sa susvodnicama koje se nad višestranim svetištem radijalno raspoređuju.

Kapela sv. Antuna Padovanskog

Kako se kapela sv. Antuna Padovanskog prvi put spominje u bilješkama kanonskih pohoda iz 1669. godine, uz navod da je „pod visokim dobrim i novim svodom“, kao i da je u njoj velika nova kriptu te još neuokvirena slika sv. Antuna,³⁷ moguće je pretpostaviti da je sagrađena i opremljena šezdesetih godina 17. stoljeća. Nije isključena ni mogućnost da je starija kapela tada uređena, dobivši novi svod i kriptu. Prema nalazima sonde, ona je u svakom slučaju prizidana uz sjeverni perimetralni zid lađe kao jedinica kvadratne osnove,³⁸ a iz zapisa vizitacije iz 1669. godine saznajemo da je imala „dva veća prozora te treći okrugli, svi s rešetkama“.³⁹ Dva veća prozora postoje i danas, a riječ je o polukružno zaključenim otvorima u istočnom i zapadnom perimetralnom zidu kapele s kamenim profiliranim okvirima sasvim srodnima okviru prozora u najstarijem južnom zidu lađe.⁴⁰ Monokromni slonokosno bijeli sloj vapnene boje nanesen je na zidne plohe, prozorske niše i kamene prozorske okvire te na križnom svodu. Polikromni oslik u kombinaciji crvene i oker vezan je za prozorske niše koje obrubljuje, no nije isključeno da se nalazi i na drugim mjestima koja nisu obuhvaćena navedenim sondiranjem.⁴¹ Vanjske zidne plohe kapele sv. Antuna bile su žbukane vapnenom žbukom te bojene kao i interijer slonokosno bijelom vapnenom bojom.⁴²

Kapela sv. Barbare – izgradnja i štukodekoracija

Posljednja i vrlo važna intervencija iz 17. stoljeća kojom je uvelike obogaćen prostor župne crkve sv. Vida je dogradnja kapele sv. Barbare uz južni perimetralni zid njezine lađe, od 1695. do 1700. godine (sl. 2 i 3).⁴³ Riječ je građevini kružnoga tlocrta, naglašene vertikalne mjere i kupolastog zaključka, a njezino valjkasto tijelo zaključuje stožasto krovšte s lanternom. Samo je vratnim otvorom bila vezana za lađu kao zasebna prostorna jedinica koja nije utjecala na prostorni doživljaj i organizaciju glavnog dijela crkve, što je bila česta karakteristika kapela prigradenih u 17. stoljeću.⁴⁴ Kružna forma i debeli zidovi u kamenu naveli su Senu Sekulić-Gvozdanović na pretpostavku o ranijem nastanku i obrambenoj funkciji kapele, međutim, izvještaji kanonskih vizitacija otkrivaju da se na mjestu kapele do njezine izgradnje nalazio zidani trijem sa stupovima i svodom pod kojim je bio i oltar, a služio je za misna slavlja.⁴⁵

Restauratorskim istraživanjima utvrđena je ujednačena kamena građa kapele do samoga krovšta, prema čemu se zaključuje da se njezina visina od vremena izgradnje nije mijenjala te da je bila viša od tadašnje crkve. Pročelne plohe kapele bile su artikulirane pilastrima s

11. Brdovec, župna crkva sv. Vida, štukature i freske u kupoli kapele sv. Barbare (HAZU SFA, Lj. Griesbach, 1930-ih)
Brdovec, parish church of St. Vitus, chapel of St. Barbara, stucco and frescoes in the dome (HAZU SFA; Lj. Griesbach, 1930s)

12. Brdovec, župna crkva sv. Vida, kapela sv. Barbare, skulptura anđela putta, detalj (MKM, KO ZG – F, snimila M. Ožanić, 2018.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, chapel of St. Barbara, sculpture of a putto angel (MKM, KO ZG – F; M. Ožanić, 2018)

profiliranim kapitelnim elementima koji su podupirali potkrovni vijenac. Vrlo je važan nalaz sonde na mjestu spoja kapele i crkve, iz koje se osim bogate kapitelne profilacije prvotnog pilastra razabire odnos kapele spram tada niže crkve.⁴⁶ Prema zapisu vizitacije iz 1700. godine, kapela je imala „osam prozora načinjenih od kristalnog stakla; svi su do jednoga učvršćeni za zid veoma jakim

13. Brdovec, župna crkva sv. Vida, kapela sv. Barbare, medaljon s glavosjekom sv. Barbare (MKM, KO ZG – F, snimila M. Ožanić, 2018.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, chapel of St. Barbara, medallion with the beheading of St. Barbara (MKM, KO ZG – F; M. Ožanić, 2018)

željeznim rešetkama“.⁴⁷ Što se tiče krovista, kanonske vizitacije zabilježile su podatke o pokrovu kapele od drvenih daščica, ali ne i o prvotnoj konstrukciji.⁴⁸

Kružni oblik kapele sv. Barbare neupitno se oslanja na renesansnu tradiciju, koja proizlazi iz arhitektonske teorije koja tumači kružnicu kao savršen oblik koji prezentira kozmičku harmoniju s kojom se identificira božansko.⁴⁹ Posebno značenje koje su renesansni teoretičari pripisivali građevinama centralnog tlocrta bilo je poticaj za recepciju oblika u kasnijim razdobljima i njihovu primjenu na sakralnoj izgradnji posvećenoj Bogorodici, pa se tijekom 17., a naročito 18. stoljeća kružna forma primjenjuje na marijanskim crkvama diljem srednje Europe.⁵⁰ Na području kontinentalne Hrvatske kružne sakralne građevine u 17. stoljeću bile su rijetkost, a svjedočanstvo o postojanju jedne takve temelji su nekadašnje slobodno stojeće malteške kapele sv. Josipa u Karlovcu, podignute oko 1680. godine.⁵¹ Njezina je funkcija bila memorijalna, kao i namjena dviju centralnih građevina iz 16. stoljeća, danas poznatih samo iz povijesnih izvora.⁵² Riječ je, naime, o grobnoj kapeli obitelji Zrinski uz pavlinsku crkvu sv. Helene u Čakovcu, u kojoj je 1664. godine pokopan Nikola Zrinski te o kapeli uz župnu crkvu Presvetog Trojstva u Donjoj Stubici, gdje je pokopan protestant Franjo Tahy

sa suprugom Helenom.⁵³ Crkve centralnog tlocrta grade se u većem broju tek tijekom druge polovice 18. stoljeća, međutim prave rotonde su i tada malobrojne (poput crkve Pohoda Djevice Marije u Vukovini, crkve Presvetog Trojstva u Daruvaru ili crkve sv. Terezije u Suhopolju).⁵⁴ Kapela sv. Barbare izdvaja se stoga svojim kružnim tlocrtom, kao i činjenicom da je riječ o bočnoj kapeli koja je veličinom bila dominantna u odnosu na crkvu te je takva jedinstven primjer na području sjeverozapadne Hrvatske.

Do sada objavljeni izvori navodili su da je kapela podignuta zahvaljujući naporima Bratovštine sv. Barbare i župnika Ivana Kobbea te da je pravo patronata u to vrijeme imala obitelj Čikulin.⁵⁵ Ta je Bratovština sv. Barbare djevice i mučenice utemeljena „vu czirkve S. Vida muchenika na Berdouczu, oblaztjum Sz. Otcza Pape Clementa X., a dopuschenyem viszoko postuvanoga gozpodina Martina Borkovicha Sz. Zagrebachke Czirkve biskupa, leta 1675.“, a njezina vrijedna ostavština je na kajkavskom jeziku pisan molitvenik *Pobosne molitve*, tiskan u Beču 1678. godine i posvećen „Barbari i Mariji Joanni Draškovič, od Trakoštana grada vekivečnem groficam, svojem milostivnem i veliko dostojnem gospam i patronam“.⁵⁶ Anka Ivanjek (2009.) dodaje da je Bratovština bila „izrazito demokratski organizirana, ne traži obavezu nikakvih davanja, a članovi su joj klerici i laici sviju stališa i *obadvojega spola*“.⁵⁷ Brdovec se aktivnim djelovanjem Bratovštine tijekom 17. i 18. stoljeća prometnuo u jedno od važnih hodočasničkih odredišta sjeverozapadne Hrvatske, o čemu govore brojna čudesna ozdravljenja i zavjeti po zagovoru sv. Barbare i sv. Vida, zapisani u *Liber miraculorum* u matici krštenih Župe Brdovec,⁵⁸ ali i na zidovima kapele sv. Barbare, gdje je bilo „[...] veoma mnogo pobožnih zavjeta“.⁵⁹ Do 1813. godine, kad Bratovština prestaje postojati, u nju je bilo upisano 3327 članova.⁶⁰

Izuzev kružne tlocrtne forme, kapela se na području kontinentalne Hrvatske ističe i kvalitetnom štukodekoricijom (sl. 11), koju su i vizitatori pohvalno ocijenili kao „djelo načinjeno na moderan način i s dobrim ukusom“.⁶¹ U središtu kupole je tondo s (na dasci) naslikanom scenom Presvetoga Trojstva s Adamom i Evom pokraj stabla spoznaje Dobra i Zla, oko kojega kruži šest visokoreljefnih štukoandela *putta* noseći lisnate girlande (sl. 12). Oko njih je krug od šest medaljona, u formatu uspravnih u sredini suženih ovala, koji poput stripa pričaju priču koju bilježi *Legenda aurea* o životu i smrti sv. Barbare: sv. Barbara stoji ispred kule u koju ju je otac Dioskor zatočio; sv. Barbaru otac izručuje vlastima; sv. Barbaru otac kažnjava; glavosjek sv. Barbare (sl. 13);⁶² Barbarina oca krvnika ubija munja; prikaz svete sa svojim uvriježenim ikonografskim atributima: kaležom s hostijom i mačem, kako stoji ispred kule.⁶³ Sve su naslikane scene obnavljane i preslikane, moguće prema izvorniku, no to je potrebno potvrditi detaljnijim sondiranjem, stoga autora za sada nije moguće imenovati.

14. Brdovec, župna crkva sv. Vida, kapela sv. Barbare, skulptura sv. Cecilije (MKM, KO ZG – F, snimila M. Ožanić, 2018.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, chapel of St. Barbara, sculpture of St. Cecilia (MKM, KO ZG – F; M. Ožanić, 2018)

15. Brdovec, župna crkva sv. Vida, kapela sv. Barbare, skulptura neatribuirane svetice (MKM, KO ZG – F, snimila M. Ožanić, 2018.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, chapel of St. Barbara, sculpture of an unidentified saint (MKM, KO ZG – F; M. Ožanić, 2018)

Slike obrubljuju s donje strane plošni rogovi školjkasto izbrazdanih režnjeva (ili školjke koje se uvijaju u oblik roga), iz kojih izranjaju akantovi ornamenti naglašeno izduženih, istanjenih i plitkih grana koje se simetrično povijaju prema unutra, a na vrhu svakog medaljona je jednak akant, koji se pripijen uz plohu širi poput plamena. Uz donji rub medaljona postavljene su školjkaste tvorbe s istaknutim valovitim linijama površine te središnjim polukružnim formama s koncentrično izbrazdanim naborima. Medaljoni su međusobno spojeni kratkim ukrštenim cvjetnim grančicama, a između medaljona raspoređeno je šest kvalitetno modeliranih štukoskulptura svetica i mučenika koje stoje na vijencu: sv. Margareta, sv. Apolonija, sv. Cecilija (**sl. 14**), neatribuirana svetica (**sl. 15**), sv. Jelena Križarica (**sl. 16**) i sv. Doroteja (?). Figure svetica skladnih su proporcija i blagih kontraposta s laganim okretom u kukovima koji pridonosi dinamičnim krivuljama tijela. Odjevene su u dugačke haljine i ogrtače; tkanine prirodno padaju u obilnim, dugačkim i gusto namreškanim pregibima meko zaobljenih bridova. Ruke koje proviruju ispod draperije mahom upućuju sugestivne geste te otkrivaju profinjene anatomske detalje. Ovalna lica jednoličnih su fizionomija bez izražajnosti, s krupnim bademastim očima, istaknutim ovalnim bradama te zaokružena začesljanim pramenovima kose. Modeliranje anđela *putta* koji kruže oko središnjega tonda nešto je tvrđe, a vitka tijela

16. Brdovec, župna crkva sv. Vida, kapela sv. Barbare, skulptura sv. Jelene Križarice (MKM, KO ZG – F, snimila M. Ožanić, 2018.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, chapel of St. Barbara, sculpture of St. Helena (MKM, KO ZG – F; M. Ožanić, 2018)

17. Graz, kuća Luegg, detalj štukature na pročelju (snimio N. Mendrila, 2019.)
Graz, Luegg house, stucco detail on the façade (N. Mendrila, 2019)

18. Graz, mauzolej cara Ferdinanda II., pogled na kupolu grobne kapele (snimio N. Mendrila, 2019.)
Graz, mausoleum of Emperor Ferdinand II, view of the dome on the tomb chapel (N. Mendrila, 2019)

i nezgrapne ruke prate zavijorene tkanine oko bedara i šablonski oblikovanih krila.

Gradnja kapele započeta je 1695. godine, no prilikom pohoda 1697. godine, kapela je još nedovršena,⁶⁴ dok se štukatura prvi put opisuje u izvještaju kanonskoga pohoda 1700. godine,⁶⁵ kad vizitator zamjećuje da je u „[...] kapeli sv. Barbare načinjena kupola sa štukaturama velike vrijednosti, na kojoj su u rečenoj kapeli slikama prikazani život i mučeništvo sv. Barbare, a po zidovima iste kapele veliki gipsani kipovi Blažene Djevice Marije koja nosi malenog Isusa, sv. Petra i Pavla, te sv. Lovre i Stjepana Prvomučenika“.⁶⁶ Zanimljivo je da se tih pet svetačkih kipova na zidovima u sljedećim vizitacijama više ne spominju poimence. Vjerojatno su u potresu 1880. godine jače stradali, pa u sanaciji kapele idućih godina nisu obnovljeni, za razliku od figura svetica na vijencu koje su sačuvane. Najnovija restauratorska istraživanja dokazala su da štukatura u kupoli datira iz vremena gradnje kapele. Njihov današnji izgled rezultat je posljednje obnove iz 1985. godine,⁶⁷ no vizitatori navode da je izvorno bila djelomično pozlaćena.⁶⁸

Osim kapele sv. Franje Asiškog u franjevačkom samostanu u Zagrebu (oko 1683.)⁶⁹ te kapele sv. Josipa u franjevačkoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu (prije 1692.),⁷⁰ štukatura kapele sv. Barbare još je jedina sačuvana u kontinentalnoj Hrvatskoj na izmaku 17. stoljeća. Njezini suvremenici, poput štukouresa u crkvi sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu (1690.)⁷¹ ili u kapeli Majke Božje u pavlinskoj crkvi Majke Božje u Remetama (između 1690. i 1693.),⁷² odavno više ne postoje i nema svjedočanstva njihova izgleda. Brdovečka kapela se među sačuvanim ambijentima izdvaja kao ilustrativan uzorak napuštanja oblikovnih težnji kakve su obilježile štukature u drugoj polovici 17. stoljeća, a čiji je reprezentativni primjer kapela sv. Franje Asiškog na Kaptolu, prema pličim i nježnijim oblicima vrpčasto-lisnate ornamentalne faze (*Laub und Bandelwerk*) prve četvrtine 18. stoljeća. Naime, štukodekoraciju kapele sv. Franje karakteriziraju gusto raspoređeni

motivi istaknute voluminoznosti i punoće, koji preplavljaju cijelu plohu po načelu *horror vacui*. Premda je mali prostor kapele diktirao zbijenost mnoštva motiva, impuls prema izduženijim motivima te rahlijem prekrivanju zidne plohe naslućuje se i na štukodekoraciji kapele sv. Josipa u Varaždinu te donekle u kapeli sv. Antuna Padoanskog u crkvi Majke Božje u Remetincu (J. A. Quadrio?, oko 1704.).⁷³

Formalne odlike brdovečke štukature uočljivo su drugačije od njezinih spomenutih prethodnika. Srodnike joj u Hrvatskoj ne nalazimo, međutim, usporedivi se primjeri pronalaze u susjednoj Štajerskoj, gdje se upravo na zalazu 17. stoljeća razvija skupina štukom ukrašenih prostora vidljivo sličnih modelacija. Zaokret prema plošnijim oblicima primjećuje se u Grazu, primjerice, na fasadi uglovnice Luegghaus na adresi Sporgasse 2/Hauptplatz 11 (Domenico Boscho, oko 1680. – 1685.); (sl. 17)⁷⁴ ili pak u grobnoj kapeli mauzoleja cara Ferdinanda II., koja se uređivala 1689. godine (štukoukras prema Johannu Bernhardu Fischeru von Erlachu, freske: Matthias Echter, štukofigure: Marx Schokotnigg 1695.–1696.); (sl. 18).⁷⁵ Vrsnoćom izvedbe i raznovrsnošću motiva gradačke štukature nadmašuju brdovečke, no zajednička im je osnovna ideja ukrašavanja kupole slikama u medaljonima uokvirenim izduženim akantovim granama koje izviruju iz školjkastih rogova te skupinom svetačkih figura razmještenih na vijencu. Na kući Luegg osobitu pozornost privlače plitke školjke s istaknutim valovitim linijama te uz plohu priljubljene akantove grane koje se šire poput plamena, kakvi se daleki srodnici prepoznaju i u Brdovcu. Bliži analogni primjeri pojavljuju se i u slovenskom dijelu Štajerske, a Barbara Jaki Mozetič (1997.) naziva ih Grupa Štatenberg, prema istoimenom dvorcu grofova Attems s najviše štukoukrasa u Štajerskoj.⁷⁶ Na prvom katu dvorca nižu se prostorije čiji su stropovi i svodna polja ukrašeni raznovrsnom štukoornamentikom, među kojima se opažaju i motivi slični brdovečkima, poput istanjenog i plošnog akantova ornamenta, školjkastih formi koje se

uvijaju u rog te polukružnih motiva s nanizanim koncentričnim linijama (sl. 19). Autorica u tu skupinu ubraja i ljetni refektorij minoritskog samostana u Ptuj (J. A. Quadrio, P. Bettini, 1693.),⁷⁷ kuću u Murkovoju ulici 1 (1692.) u Ptuj (te djelomično Gradsku vijećnicu u Mariboru).⁷⁸ Barbara Jaki Mozetič ističe da je obilježje te skupine (premda međusobne razlike u izvedbi upućuju na više ruku nejednakih vještina te ih se ne može povezati u jednu zatvorenu razvojnu liniju) stilsko oblikovanje koje nagoviješta prijelaz prema plošnoj ornamentici, a uzore, možda čak i izravan utjecaj, treba potražiti među majstorima u Grazu.⁷⁹ Među vodećim štukaterima na zalazu stoljeća ističu se Domenico Boscho (Bosco, Poscho, Poschuo, Wotschkä) (†Graz, 1721.),⁸⁰ Carlo Francesco Cassagrande, Alessandro Serenio (†1688.), Gabriel i njegov sin Peter Bettini i drugi, a njihova imena sugeriraju da su talijanskog podrijetla, kao uostalom i većina putujućih štukatera u 17. stoljeću. Glavnina ih je emigrirala iz sjeverne Italije, tražeći posao diljem Europe, a često su se zimi vraćali kući, gdje su razmjenjivali iskustva, predložke te obučavali nove majstore.⁸¹ Ime majstora koje se ponavlja je i Joseph Anton Quadrio (Giuseppe Antonio Quadrio), koji je radio i u Grazu i u Ptuj, a nije isključeno da je riječ o istom autoru koji će poslije djelovati i u Hrvatskoj te postati vodeće ime štukodekoracije prve četvrtine 18. stoljeća.⁸² Naime, Jože Curk (1994.) je, po svemu sudeći, razriješio dvojbu koja se provlačila slovenskom literaturom: je li riječ o istoj osobi ili ocu i sinu, zaključivši prema podatku iz arhiva u Ptuj da je riječ o jednom Josefu Antonu Quadriu koji je umro u Ptuj 24. ožujka 1729. godine u dobi od 63 godine.⁸³ Međutim, kvaliteta i oblikovanje uresa u Brdovcu ne govori u prilog Quadrijevoj atribuciji, stoga autora treba potražiti u nekoj drugoj, za sada nepoznatoj, radionici.

No osim spomenute Bratovštine, bilješke kanonskih pohoda navode još jednu vrlo bitnu osobu koja je bila pokroviteljica kapele sv. Barbare i pripadajućeg oltara – Helenu pl. Patačić (Krkanec, 1628. – Laduč /?/, 1701.), udovicu zagrebačkog podžupana Ivana Ručića (†1660.): *Patrona capellae et altaris fuit olim defuncta Helena Patachich [sic], pie defuncti Ioannis Ruchich consors*.⁸⁴ Vizitator 1740. godine dodaje: *Sextum altare stat in magnifica capella in forma orbiculari erecta a fundamentis ex muro ad meridionalem partem corporis ecclesiae sub testudine fornicata pia munificentia perillustris dominae Helenae natae Pattachich, relictæ Ruchich, opus nouae architecturae et boni gustus*.⁸⁵ Ona se do sada u literaturi o župnoj crkvi u Brdovcu navodila samo usput, kao jedna od donatorica liturgijskih predmeta, poput relikvijara sv. Vida,⁸⁶ relikvijara Sv. Križa,⁸⁷ ruha⁸⁸ ili pak darovnice za vječno svjetlo pred glavnim oltarom, a koja je kasnije prenamijenjena za kapelu sv. Barbare.⁸⁹ Međutim, njezina je važnost nedvojbeno bila itekako veća, jer je vizitatori izriječno navode kao donatoricu kapele i oltara, na kojemu je uostalom stajao i njezin grb: [...] *in medio insigne Patachichianum*

19. Štatenberg, dvorac Attems, detalj štukature u prostoriji prvog kata (MKM, KO ZG – F, snimila M. Ožanić, 2020.)
Štatenberg, Attems Castle, stucco detail in a room on the first floor (MKM, KO ZG – F; M. Ožanić, 2020)

relictæ Ioannis Ruchich.⁹⁰ Taj je oltar tijekom vremena znatno preinačen, pa je danas od nekadašnjega oltara, čini se, sačuvana jedino skulptura zaštitnice s kipovima anđela *putta* i anđela lučonoša koji se spominju od prvih opširnijih opisa novoga oltara.⁹¹ Impozantnim popisom narudžbi i donacija Helena Patačić ostavila je neizbrisiv trag u umjetničkom krajoliku Zagreba i okolice u drugoj polovici 17. stoljeća. Ta je pobožna plemkinja svojim istančanim ukusom angažirala kvalitetne majstore te su njezinom darežljivošću akademska crkva sv. Katarine u Zagrebu, kapela BDM Loretske uz crkvu sv. Katarine u Zagrebu, crkva sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu, kapela sv. Franje Asiškog na Kaptolu, crkva sv. Josipa na Josipovcu te crkva Majke Božje u Remetama podignute i/ili opremljene brojnim oltarima, crkvenim namještajem, liturgijskim predmetima, ruhom i zidnim slikama.⁹² Očito je bila dobro upoznata s onodobnom modom ukrašavanja prostora štukaturama pa su njezinim naporom kapela sv. Franje Asiškog (1680. – 1683.), crkva sv. Franje Ksaverskog (1690.) i kapela Majke Božje u pavlinskoj crkvi u Remetama (1690. – 1693.) dobile štukourese, od kojih je danas sačuvana samo ona na Kaptolu, a promicanje štukatura nastavili su i njezini nećaci Baltazar II. i Juraj te njihovi potomci.⁹³ Prema najnovijim spoznajama, dosadašnjoj listi narudžbi Helene Patačić svakako treba pridodati i uređenje kapele sv. Barbare u Brdovcu između 1697. i 1700. godine. Povezanost Helene Patačić s Brdovcem nije neočekivana, budući da se, primjerice, u oporuci od 22. listopada 1679. godine na više mjesta sjetila crkve sv. Vida u Brdovcu, ostavivši njoj, Bratovštini te filijalnim kapelama u Laduču i Križu Brdovečkom novčana sredstva,⁹⁴ a i prijateljevala je s brdovečkim župnikom Ivanom Kobbekom, koji je i jedan od supotpisanih svjedoka oporuke.⁹⁵ Uostalom, u Laduču (Brdovcu) je naslijedila od pokojnoga muža Ivana Ručića imanje na kojemu se bavila medarstvom i vinogradarstvom.⁹⁶ Uzevši u obzir

navedene okolnosti, opremanje kapele sv. Barbare kvalitetnim štukaturama posve je u skladu s naručiteljskim i umjetničkim sklonostima Helene Patačić, koja je u kraju kojem je rado boravila željela ostaviti trajni trag svoje prisutnosti i velikodušnosti.

Crkva u 18. stoljeću

U izvještajima kanonskih vizitacija tijekom 18. stoljeća znatno je manje podataka o arhitekturi crkve, vjerojatno zato što se tijekom toga stoljeća nisu događale važnije promjene. Tlocrtna forma kakvu zatječemo danas u crkvi najvećim je dijelom već tada bila definirana. Riječ je o longitudinalnoj lađi s poligonalno zaključenim svetištem i zvonikom pred glavnim ulazom. Sa sjeverne strane lađe je pravokutna kapela sv. Antuna, dok je uz južni zid lađe kružna kapela sv. Barbare. Crkva je tada bila oko 130 cm niža od današnje, zaključena strmim karakterističnim krovom, dok je kružna kapela sv. Barbare nadvisivala crkvu.

Između 1749. i 1759. godine crkva je obnavljana i u tom su joj razdoblju povećani prozori.⁹⁷ Godine 1777. zabilježeno je da je krov lađe prekriven crijepom, a krovovi nad kapelama daščicama.⁹⁸ Iste godine vizitator dodaje da je „zidani zvonik razmjerni crkvi“ te „s obzirom na to da mu je krov oštećen, župnik će se pobrinuti da se što prije postavi prikladna kapa“. Svetište je popločeno kamenom, a lađa s kapelama pečenom ciglom.

Restauratorski istraživački radovi također nisu pokazali važnija materijalna svjedočanstva o intervencijama na crkvi u tom razdoblju. Svakako treba istaknuti zvonik koji vjerojatno potkraj sedamdesetih godina 18. stoljeća dobiva tipičnu baroknu kapu i moguće zaključni kat s bogatim potkrovnim profilacijama. Iz vremena te građevinske preinake potječe žbukani sloj s izduženim poljima odsječenih uglova ili, možemo reći, inačicom baroknih medaljona. Artikulacija pročelja plošnim medaljonima, formiranih kombinacijom različitih tekstura žbuke, učestala je na baroknim pročeljima građevina iz 18. stoljeća, što se prije svega odnosi na gradnju stambene namjene, međutim, očito ni na sakralnoj gradnji taj koncept nije bio isključen.⁹⁹ Riječ je o žbukanom sloju koji u prva četiri kata čini rustikalna ploha zida s upuštenim glatkim poljima odsječenih uglova (medaljonima), dok je u dva gornja kata situacija obratna pa je ploha glatka, a polja odsječenih uglova rustikalna.¹⁰⁰ Prvotni bojeni sloj je monokroman, slonokosno bijeli, prilagođen zatečenoj situaciji na preostalim dijelovima crkve.

Crkva u 19. stoljeću

Za razliku od prethodnoga razdoblja, 19. stoljeće donosi veće građevinske promjene na crkvi, kojima će se definirati njezin današnji izgled i koncept. Osim podataka iz bilješki vizitacija, zaključivanju su pridonijeli rezultati restauratorskih istraživačkih radova, kao i analiza arhitektonsko-konstruktivnih elemenata crkve.

Godine 1808. vizitator navodi dimenzije crkve: „Duga je 14, a široka u svetištu 4 i pol te u tijelu 5 i pol orgija; visoka je 4 orgije“¹⁰¹ (1 orgija = 6 stopa = 1,92 m [1 stopa = 0,32m]). Zanimljiv je opis svoda za koji piše da je „dobar i čvrst, ali previše nizak i spušten, zbog čega će se trebati rušiti“.¹⁰² Prigodom vizitacije 1820. godine vizitator opisuje svetište s pet prozora i podom od mramornih ploča crne i crvene boje koji je od lađe odignut jednom stubom.¹⁰³ Pridodaje da je i pod kapele sv. Barbare popločen crno-crvenim mramornim pločama. Ponavlja se opis svoda lađe i svetišta za koje se ponovo zapaža da je „doduše dobar, ali previše spušten i nizak“. Važan je podatak o sakristiji za koju navodi da je podignuta godine 1818., „dosta je prostrana i veoma svijetla, okrenuta prema sjeveru“.¹⁰⁴ Osim iz crkve, može se ući i izvana, s istočne strane kroz mali hodnik duž svetišta. Iznad sakristije je oratorij pod svodom s čijih se dvaju prozora može pratiti svećenička propovijed. Sakristija i oratorij imaju po dva prozora na sjeveru.

Kao što je navedeno, građevinske preinake iz prve trećine 19. stoljeća, o kojima u zapisima vizitacija nisu pronađeni podaci, bile su vrlo važne i izmijenile su identitet crkve (njezina interijera, ali i vanjštine). Najprije se gradi već spomenuta nova sakristija s oratorijem u formi dvoetažne prigradnje sa sjeverne strane, pokraj kapele sv. Antuna, što je zabilježeno u vizitaciji s točnom godinom nastanka (1818.). Obje su etaže svodene bačvastim svodovima s mlađim tipom susvodnica prelomljenih bridova te rastvorene s po dva prozora na sjevernoj strani. Moguće dvadesetih godina 19. stoljeća velikim se građevinskim zahvatom mijenja crkveni svod koji je bio prenizak, što će prouzrokovati znatne promjene na crkvi. Naime, unutar postojećih perimetralnih zidova lađe i svetišta ugrađen je sasvim novi svodni sustav sazdan od šest travejnih polja češkoga svoda s pojasnicama (četiri u lađi, dva u svetištu) koje podupiru pilastri bogate klasicističke kapitelne profilacije. Prijelaz iz lađe u nešto užu svetište formiran je plitkim trodimenzionalnim trijumfalnim lukom, što je za to vrijeme uobičajeno rješenje koje dolazi u sklopu tipskih nacrtu bečkog Središnjeg ureda za graditeljstvo. Crkva je tada povišena za oko 130 cm, dobivši istovremeno novu krovnu konstrukciju kojom su objedinjeni lađa i svetište.

Navedena se obnova izvodila najvjerojatnije prema tipskom nacrtu spomenutog bečkog Središnjeg ureda za graditeljstvo u Habsburškoj Monarhiji (*Hofbauamt*, od 1783. *Generalhofbaudirektion*) za obnovu crkava u 19. stoljeću.¹⁰⁵ Premda područje Brdovca nije bilo izravno pod bečkom upravom, kao što je bila Banovina, gdje se tijekom prve polovice 19. stoljeća mahom grade takve crkve (Sv. Ivan Nepomuk u Glini, Sv. Marija Magdalena u Sunji, Sv. Franjo Ksaverski u Viduševcu, Ranjeni Isus u Maloj Solini itd.),¹⁰⁶ moguće je da je Biskupija zatražila obnovu prema bečkom tipskom nacrtu ili je jednostavno angažirala graditelja koji je bio upoznat s tim konceptom i

primjenjivao ga je u svojim gradnjama. U tom razdoblju za Biskupiju radi Bartol Felbinger, a potom Antun Stiedl, važni predstavnici klasicizma u Zagrebu, koji su se okušali u projektiranju crkava srodnog koncepta izvan Zagreba.¹⁰⁷

U sklopu istoga zahvata novim krovštem obuhvaćena je sakristija s oratorijem koja se povezuje s kapelom sv. Antuna, pri čemu nastaje današnja forma zabatno zaključenog rizalita na sjevernom pročelju crkve (sl. 1). Kako bi se sakristija s oratorijem povezala s kapelom sv. Antuna u jednu cjelinu, izvodi se opečni nadozid na kapeli, čime se postiže jednaka visina dviju arhitektonskih jedinica koje se potom objedinjuju novim crkvenim krovštem.

Navedene zahvate dokazuju nalazi restauratorskog istraživanja. Novo je krovšte pliće u odnosu na staro i dakako na višoj poziciji u odnosu na prijašnje, o čijem nagibu i poziciji svjedoči već spomenuti otisak na istočnom pročelju zvonika.¹⁰⁸ Utvrđena je naknadna ugradnja svodova i pilastara unutar postojećih perimetralnih zidova crkve.¹⁰⁹ Osim svodova s pilastrima i pojasnicama, kojima se na nov način artikulira kompletan prostor crkve, ugrađeno je i novo pjevalište s dva kamena stupa na mjestu staroga.¹¹⁰ Što se prozorskih otvora tiče, postojeći prozori polukružnog zaključka također potječu iz te građevne faze, dakle formirani su u sklopu velike obnove crkve, kad se vjerojatno manji barokni prozori povećavaju i prilagođavaju novoj prostornoj artikulaciji i vertikalnoj mjeri.¹¹¹

Na svim pročeljima crkve (osim na zvoniku) nalazi se sloj vapnene žbuke koji pripada toj građevnoj fazi i svjedoči o oblikovanju njezinih pročelja. Riječ je o glatkim ploham koje dominiraju vanjštinom crkve, što je uobičajena karakteristika tada nastalih sakralnih građevina na ovim prostorima. Zaključni holkelni vijenac lađe, svetišta i sakristije povezane s kapelom sv. Antuna potječe iz toga razdoblja. Jednako tako pravokutna polja formirana glatkim lezenama i trakama na pročelju svetišta pripadaju istom građevnom sloju. Kao što je navedeno, povezivanjem kapele sv. Antuna i sakristije s oratorijem formirana je cjelina čije je pročelje artikulirano plitkim rizalitom zabatnog zaključka, s četiri polukružno zaključena prozora na katu i tri pravokutna u prizemlju. Žbukani sloj kojim su objedinjene spomenute arhitektonske jedinice nalazi se na slijepim prozorima zapadnog dijela pročelja, koji su nastali u toj građevnoj fazi kako bi se postigla simetrična cjelina kojom su obuhvaćeni zatečeni prozori sakristije s oratorijem. Naime, žbukom su formirani okviri slijepih prozora koji ponavljaju u nešto plićoj formi postojeće kamene prozorske okvire istočne polovice pročelja.¹¹² Monokromni bojeni sloj, svijetlo *oxidrot* oker, pronađen je kao prvotni na cijeloj pročelju žbuci koja pripada intervencijama prve polovice 19. stoljeća. Sličan ton boje je u interijeru, također kao prvotni sloj na žbuci koja se vezuje za taj građevinski zahvat.¹¹³

Nove promjene dogodile su se nakon 1880. godine, kad je zbog razornoga potresa djelomično oštećena i brdovečka

20. Brdovec, župna crkva sv. Vida, pogled prema svetištu (MKM, UZKB – F, snimio N. Vranić, 1975.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, view of the sanctuary (MKM, UZKB – F; N. Vranić, 1975)

21. Brdovec, župna crkva sv. Vida, pogled prema pjevalištu (MKM, UZKB – F, snimio N. Vranić, 1975.)

Brdovec, parish church of St. Vitus, view of the choir (MKM, UZKB – F; N. Vranić, 1975)

crkva, posebno kapela sv. Barbare, na čijim su zidovima nastale velike pukotine.¹¹⁴ Obnova kapele 1882. i 1883. godine povjerena je zagrebačkom arhitektu i graditelju Gjuri Cerneluttiju (Gemon, 1854. – Zagreb, 1928.), za što su sredstva i radnu snagu osigurali župljani, a opeku i vapno Gjur Jelačić, mlađi brat hrvatskoga bana.¹¹⁵ Današnja artikulacija zidova kapele rezultat je navedenih zahvata kojima je (kako piše u Župnoj spomenici) osam zatečenih prozorskih otvora, postavljenih u parovima jedan iznad drugoga, zamijenjeno trima većim pravokutnim

22. Brdovec, župna crkva sv. Vida, pogled na južno pročelje s kapelom sv. Barbare (MKM, KO ZG – F, snimio Z. Bogdanović, 2020.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, view of the southern façade with the chapel of St. Barbara (MKM, KO ZG – F; Z. Bogdanović, 2020)

otvorima.¹¹⁶ Tada se preoblikuju arhitektonski detalji pročelja kapele sv. Barbare pa profilirane barokne kapitele zamjenjuju jednostavniji koje danas zatječemo.

Dragocjene novosti o uređenju interijera crkve zabilježene su opet u Župnoj spomenici, u kojoj se navodi da je 1874. godine crkvu oslikao slikar Dominico de Andrea (Domenico D'Andrea), (Split, 1836. – Beograd, 1928.)¹¹⁷ o trošku župnika.¹¹⁸ O tome detaljnije izvješćuje i Josip Cigler, navodeći da je slikar imao tri pomoćnika i da su radovi trajali tri mjeseca.¹¹⁹ Već potkraj travnja 1888. godine Župna spomenica bilježi da je Marko Antonini (Gemoni, 1849. – Zagreb, 1937.), talijanski slikar nastanjen u Zagrebu, obavio više popravaka oslika, poličio ga u sivu boju, a ornamente ispod prozora iznova oslikao.¹²⁰ Očito popravci zidnih oslika nisu bili dostatni jer su 1896. ponovo obnavljani, za što je domaći majstor Ivan Štibrčić iz Harmice dobio 362 forinta.¹²¹

Crkva u 20. stoljeću

Nakon posljednje obnove unutrašnjosti, nova je uslijedila razmjerno brzo, već 1912. godine, kad je Petar Rutar (Cerkno kod Idrije, 1856. – Osilnica, 1948.) „sasvim iznova oslikao“ crkvu, a među njegovim pomoćnicima istaknuli

su se osobito „ornamentičar Moretti i slikar Franjo Blaznik, koji je naslikao sliku sv. Ćirila i Metoda i bl. Marka Križevčanina“.¹²² Prema sačuvanim fotografijama (sl. 20), riječ je o neostilskom slikarstvu tipičnom za drugu polovicu 19. i početak 20. stoljeća, u čemu je Rutar bio vješt i vrlo cijenjen majstor.¹²³ Na ogradi pjevališta je 1951. Marijan Jevšovar (Zagreb, 1922. – 1998.) naslikao *Ples anđela*, što je u opusu toga uglednog slikara 20. stoljeća i člana skupine Gorgona rijetko odabrana figuralna tema (sl. 21).

Godine 1973. crkva sa zvonikom se obnavlja žbukanjem pročelja i interijera na mjestima na kojima su prethodni slojevi bili oštećeni, a na toranj se stavlja bakreni lim (sl. 22). Ta je žbuka drugačijega sastava i nedorađene teksture u odnosu na prijašnje. Iz istoga vremena potječe postojeća boja pročelja, dok je polikromni oslik interijera crkve i kapele izveden 1985. godine,¹²⁴ no bez konzervatorskog nadzora i dozvole, te bez sanacije zidova od vlage.¹²⁵ Oslik interijera zajedno s ornamentikom nestručno je preličen, dok su figuralne scene ostavljene vidljive (sl. 23).

Iako je bogata slojevitost temeljno obilježje župne crkve sv. Vida u Brdovcu, njezin današnji izgled i koncepcija

23. Brdovec, župna crkva sv. Vida, pogled prema svetištu (MKM, KO ZG – F; snimio Z. Bogdanović, 2020.)
Brdovec, parish church of St. Vitus, view of the sanctuary (MKM, KO ZG – F; Z. Bogdanović, 2020)

formiraju se u sklopu građevinskih zahvata koji se poduzimaju tijekom druge polovice 17. stoljeća i prve trećine 19. stoljeća. Naime, na starijoj crkvi, najvjerojatnije s početka 16. stoljeća, počinje obnova 1634. godine, i to produženjem lađe i gradnjom zvonika pred njezinim zapadnim ulazom. Slijedi prigradnja kapele sv. Antuna uz sjeverni zid lađe, gradnja novoga, šireg svetišta te ugradnja svodova nad lađom kojima će se zamijeniti tabulatni strop. Već tada velikim dijelom nastaje tlocrtna forma crkve kakvu zatječemo danas, a svojim se oblikovanjem do današnjih dana osobito ističe kapela sv. Barbare, sagrađena na mjestu dotadašnjega zidanog trijema uz južni zid lađe između 1695. i 1700. godine. Svojim kružnim tlocrtom osamljen je primjer na prostoru kontinentalne Hrvatske u 17. stoljeću, a kupola joj je ukrašena vrijednim štukodekoracijama koje su, uz kapele u Zagrebu i Varaždinu, još jedine sačuvane štukature iz 17. stoljeća na području kontinentalne Hrvatske. Istraživanjima je otkrivena i pokroviteljica kapele, Helena pl. Patačić, velika dobrotvorka i naručiteljica, no autor štukouresa ostaje nepoznat. Međutim, formalne odlike plitke, izdužene ornamentike upućuju na onodobne srodnike u

susjednoj Štajerskoj, gdje se na zalazu stoljeća razvijaju primjeri s kojima dijele zajedničke stilske težnje. Jedini veći građevinski zahvat u 18. stoljeću koji je, međutim, znatno utjecao na identitet današnje crkve, postavljanje je barokne kape zvoniku stepenaste strukture te oblikovanje njegovih pročeljnih ploha plošnim izduženim medaljonima izvedenima u kombinaciji grubljih i glatkih tekstura žbuke. Tijekom prve trećine 19. stoljeća slijedi velika obnova crkve vjerojatno prema tipskom nacrtu kojim je izmijenjen karakter interijera i njezine vanjštine. Ugrađuju se češki svodovi na pojasnicama nad lađom i svetištem, zbog čega se perimetralni zidovi dograđuju za oko 130 cm te se postavlja novo krovništvo. Iz toga razdoblja potječe i osnovna pročeljna artikulacija (arhitektonska plastika i forma prozorskih otvora). Kasnijim je obnovama tada definirano stanje uglavnom samo sanirano, osobito nakon potresa 1880. godine, kad su izvedeni popravci oštećene kapele sv. Barbare. Ponovno iščitavanje pisanih izvora, zajedno s nalazima restauratorskih istraživanja, dovelo je do novih saznanja o brdovečkoj crkvi koja svojim kvalitetama i povijesnom slojevitošću iznova pobuđuje pažnju, koju, bez sumnje, svakako i zaslužuje. ■

Bilješke

1. RUDOLF HORVAT, 1929., 10; AGNEZA SZABO, 2003., 71–79; ALJAZ JEMBRIH, 2007., 47–78; ANKA IVANJEK, 2009., 273–310; VLADIMIR HUZZAN, 2010.; STJEPAN RAZUM, 2011., 387–458.
2. SENA SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 1994., 126–129, 152–154; ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 81–90.
3. „Dvije su faze gradnje crkve, od kojih je druga uočljivija. Odnosi se na niz elemenata. Svodovi u brodu i svetištu vjerojatno potječu iz iste faze, a ubačeni su u zidove broda iz ranijeg doba. Današnji je oblik kapela sv. Barbare dobila istodobno kad i prigradnja uz sjeverni zid. Ako pregradnja nije i kasnija osim kapele uz sjeverni zid, koja opet pripada ranijoj fazi. [...] Druga je faza gradnje možda potkraj 17. st., poslije osnivanja bratovštine Sv. Barbare. Prigradnja je vjerojatno iz 18. stoljeća. Zvonik je teško datirati. Prema nekim elementima barem bi donja tri kata valjalo smjestiti u ranu fazu, iako izvana zvonik djeluje cjelovito. Sam brod je vjerojatno srednjovjekovni, osvjetljen malim prozorima, koje također nije lako datirati. Kapela uz južnu stranu crkve možda je prizemlje nekog srednjovjekovnog zdanja (zid je deblji od svih ostalih!), a i ime Sv. Barbare – zaštitnice fortifikacija – kao da o tome govori. Nije li ta kapela u osnovi kula? [...]“ SENA SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 1994., 127, 129.
4. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 85. Autorica nastavlja: „Tada [1669.] se još ne spominje titular sv. Barbare, ali se spominje rotunda, što potvrđuje da je ona bila isprva kula renesansnog kružnog oblika kako tvrdi i dr. prof. S. Sekulić.“ Ibidem.
5. Ibidem, 81, 84, 85.
6. KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2015., 80–87.
7. Istraživački konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su 2016. i dovršeni 2018. godine pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Zagrebu. O tome vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, *Izješće konzervatorsko-restauratorskih istraživačkih radova na pročeljima i u interijeru župne crkve svetog Vida mučenika u Brdovcu*, Zagreb, lipanj 2016., te VJEKOSLAV VARŠIĆ, *Izješće o dodatnim konzervatorsko-restauratorskim istraživačkim radovima u interijeru kapele svete Barbare i svetišta u župnoj crkvi svetog Vida mučenika u Brdovcu*, Zagreb, studeni 2018.
8. *Item ecclesia sancti Viti de Crapina. [...] To je danas župa Brdovec. Zove se „Krapina“, jer se nalazi uz rijeku Krapinu.* JOSIP BUTURAC, 1984., 67.
9. Nadbiskupijski arhiv Zagreb (dalje NAZg), kanonske vizitacije (dalje KV), Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 3/III, 1630., 26; 1634., 75, 91, 117. Autor svih prijepisa i prijevoda s latinskog jezika je dr. sc. Šime Demo. Rudolf Horvat iznosi da je 1622. godine arhiđakon Benedikt Vinković „našao župnika Petra Ilinića, za kojega kaže da slabo mari za župu svoju“ te dodaje da je „bilo potrebno da se nemarni župnik Ilinić makne iz Brdovca. Njegovim nasljednikom postade franjevac o. Antun Vitellius, koji bijaše uredan čovjek te koji se pobrinuo za popravak župne crkve“. RUDOLF HORVAT, 1929., 10. Vidi također ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 81.
10. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 3/III, 1642., 153; Protokol 2/II, 1650., 49. Usp. RUDOLF HORVAT, 1929., 10.
11. „Iznad crkvenih vrata nalazi se drveni toranj na vrhu pokriven pločama koje su već poprilično stare. Krov je crkve i trijema dobar.“ NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 2/II, 1650., 49. U vizitaciji iz 1634. godine, kao i prigodom svih kasnijih vizitacija, spominje se zidani zvonik pa je nejasno zašto se u opisu navodi drveni zvonik iznad glavnog ulaza u crkvu.
12. Vidi NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 45/I, 1669., 99; 46/II, 1677., 72; 49/V, 1689., 162; 50/VI, 1691., 65.
13. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 45/I, 1669., 99.
14. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 46/II, 1677., 72.
15. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 51/VII, 1695., 689.
16. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 52/VIII, 1700., 59.; ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 85, 87.
17. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonde br. 7, 8, 9, 10, 11.
18. Vidi ibidem, sonde br. 12, 13.
19. Vidi ibidem, sonde br. 7, 12, 13, 16, 17, 25.
20. „Dosta se dobro počelo s popravkom crkve; naime, dodan joj je toranj, a sama je crkva proširena.“ NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 3/III, 1634., 91.
21. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonda br. 12.
22. Vidi ibidem, sonda br. 34.
23. KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2015., 82–83.
24. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 45/I, 1669., 99.
25. „Ima lijep zidani kor s pripadnim stepenicama.“ NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 45/I, 1669., 99. „Ima zidani kor koji počiva na kamenim stupovima, a ispod njega se nalaze dvije ispovjedaonice i grob Kristov.“ NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 50/VI, 1691., 65.
26. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonda br. 1.
27. Vidi ibidem, sonde br. 34, 35.
28. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 3/III, 1642., 153; 45/I, 1669., 99.
29. „Izgrađena je od čvrstoga materijala, pod dobrim i čvrstim, ali previše niskim i spuštenim svodom, koji će se zbog toga morati djelomično rušiti.“ NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 64/XX, 1808., 314.
30. Usp. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 85.
31. *Sanctuarium Sti. Viti cum sacrario inferiori et superiori ex fundamentis est aedificatum, et totaliter perfectum per magistrum murarium Silvestrum Donati, pro quo toto opere dati sunt illi in pecunia Rhenen? Ses 150. Millij modij 20. vinicubuli 20. quaevid in parochia domus contribuere debuisset in hoc opus grossos 5. Anno 1672.* JOSIP CIGLER, 1991. [1877.], 51. Autor ne navodi gdje se nalazi taj ugovor, a u župnoj arhivi ga nismo zatekli.
32. JELENA HOTKO, 2006., 492; KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2011., 76–77; PETAR PUHMAJER, 2013., 38.
33. JOSIP CIGLER, 1991. [1877.], 52.
34. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 48/IV, 1686., 186; EMILIJ LASZOWSKY, 1997., 17–52.

35. KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2015., 80.
36. Ibidem; DIJANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, 1993., 50.
37. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 45/I, 1669., 99.; ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 85.
38. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonda br. 14.
39. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 45/I, 1669., 99.
40. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonde br. 18, 20.
41. Vidi ibidem, sonde br. 18, 19, 20, 23.
42. Vidi ibidem, sonde br. 14, 18, 21.
43. „Ima dvojica dobro završena vrata, jedna manja prema jugu, ispred kojih se upravo zida kapela sv. Barbare, čiji su zidovi podignuti gotovo do kraja. Ta će se kapela opisati kad se dovrši.“ NAZg, KV, Arhidakonat katedrala, Župa Brdovec, Protokol 51/VII, 1695., 689.
44. KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2015., 83.
45. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 45/I, 1669., 99.; 46/II, 1677., 72. „Iza južnih se vrata nalazi zidani i dobro pokriveni trijem pod svodom; tu se slavi misa kad ima mnogo ljudi.“ NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 50/VI, 1691., 65.
46. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonda br. 33.
47. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 52/VIII, 1700., 59.
48. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 63/XIX, 1777., 79.
49. RUDOLF WITTKOWER, 1971., 1–32; CHRISTIAN NORBERG SCHULTZ, 1973., 127–129.
50. Ibidem; DUBRAVKA BOTICA, 2012., 105–118.
51. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 84.; KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2015., 86.
52. KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2015., 85.
53. Ibidem.
54. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1994., 251, 254; DUBRAVKA BOTICA, 2012., 105–118.
55. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 85–86.
56. Molitvenik *Pobosne molitve: iz mnogih molitvenih knjig izabrane, vsem pobosnem i bogaboiechem dussam kruto hasznovite: z-dopufchenyem gornieh. Stampane v-Bechu pri Janussu Christofu Cosmeroviusu, czesarove szuetlozti stamparu, 1678* donosi niz probranih molitvi, kalendar, oficije, litanije i psalme *Bratovštine s. Barbare iz Brdovca*, a opisana su i pravila, nakana i cilj djelovanja *Bratovštine Muke i smerti Jezusheve iz Zagreba*. Jedina dva primjerka izvornika čuvaju se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sig. RIID-8°-36 a, b). Alojz Jembrih pretpostavlja da bi sastavljač tih molitava mogao biti isusovac Baltzar Milovec, dok Anka Ivanjek iznosi pretpostavku da bi autorica „trebala biti jedna od zagrebačkih klarisa, najvjerojatnije Judita Petronila Zrinski, koja je zbog obiteljske tragedije (Bečko Novo Mjesto, 1671.) morala ostati u sjeni anonimnosti.“ Posveta je upućena pobožnim sestrama Drašković: Barbari, supruzi Vuka II. Erdödyja, te Mariji Ivani, supruzi Nikole III. Erdödyja, koje su novčano potpomogle tiskanje molitvenika. Vidi AGNEZA SZABO, 2002., 72–74; ALOJZ JEMBRIH, 2007., 48–49; 53–58.; ANKA IVANJEK, 2009., 273–275, 277.; VLADIMIR HUZZAN, 2010., 165–177. U knjizi *Bratovštine* zapisana je njezina osnovna zadaća („osigurati članovima ispovijed i pričest prije smrti“) te nauk, regule i *Indulgentie* *iliti Proschenya* (oprosti), a na koncu i popis članova podijeljenih na pučane, plemiće i građane. VLADIMIR HUZZAN, 2010., 167.
57. ANKA IVANJEK, 2009., 275.
58. VLADIMIR HUZZAN, 2010., 95–110.
59. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 52/VIII, 1704., 324.
60. JANKO BARLÉ, 1912., 59–64., VLADIMIR HUZZAN, 2010., 171., STJEPAN RAZUM, 2011., 387–458.
61. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 55/XI, 1740., 409.
62. To je kompozicijsko rješenje rađeno prema starijem, za sada nepoznatom, grafičkom predlošku, a njegovu popularnost potvrđuju i istovjetni prikazi na bočnom oltaru sv. Barbare izvorno u katedrali u Zagrebu (Francesco Robba, prije 1738.), a danas u župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama, na oslikanom tabulatu drvene kapele sv. Barbare u Velikoj Mlaci (nepoznati autor, sredina 18. stoljeća) te na bočnom oltaru sv. Barbare u župnoj crkvi Uznesenja Marijina u Kloštar Ivaniću (nepoznati autor, 1765.).
63. Više o kultu i životu sv. Barbare vidi MARKO DRAGIĆ, 2015., 143–147.
64. „Kapela sv. Barbare, koja još nije dovršena, a kad se dovrši, opisat će se.“ NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 51/VII, 1697., 193.
65. Usp. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 86.
66. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 52/VIII, 1700., 324.
67. „Prošle smo godine kapelu sv. Barbare uredili izvana, ove je godine došlo na red i njeno unutrašnje uređenje. Taj je posao preuzeo akad. kipar Drago Grgas iz Zaprešića. Postavio je skelu i sve slike i prizore iz života sv. Barbare restaurirao, kamene figure obnovio, oltar i sv. hranište, koje je nekoć bilo na glavnom oltaru, restaurirao i čitavu kapelu obojio.“ ŽUPNA SPOMENICA, 167.
68. „Zidovi i donji dio svoda ove kapele imaju razne djelomično pozlaćene ukrase i kipove načinjene od sječenog kamena [gipsa] te štukature.“ NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 54/X, 1736., 209.
69. Vidi ANDELA HORVAT, 1982., 198.; SANJA CVETNIĆ, DANKO ŠOUREK, 2010., 90–93. te brojna u članku spomenuta literatura.
70. Marija Mirković (2006.) navodi da je to bilo svakako nekoliko godina prije 1692. godine, kad je u grobnicu pokopan Danijel Praunsperger, varaždinski građanin, trgovac, gradski senator. Također navodi da je štukatura „istih stilskih značajki kao i u Zagrebu. [...] I ovdje su, dakle, iskorišteni oblici poznati iz Zagreba, što samo potvrđuje istodobnost izvedbe obaju ciklusa i pripadnost štukatora istome krugu s kraja XVII. stoljeća, koji su svojim radom zadovoljavali potrebe sjeverozapadne Hrvatske, susjednoga slovenskoga i austrijskoga područja i rubnih dijelova Italije, odakle dolaze i inspiracije, ali i većina majstora.“ MARIJA MIRKOVIĆ, 2006., 52–53. Vidi također MARIJA MIRKOVIĆ, 1994., 23; MIROSLAV KLEMM, 1998., 118; DORIS BARIČEVIĆ, 2000., 224.; ANA KANIŠKI, 2012., 342.

71. Helena Patačić dala je izraditi štukoures 1690. godine, no ta je crkva srušena 1752. godine. JELENA HOTKO, 2006., 495.
72. Kapela je prije 1693. godine bila ukrašena štukaturama, ali je već 1707. zamijenjena novom izgradnjom, oslicima i štukaturom, koja je pak uništena u potresu 1880. godine. JELENA HOTKO, 2006., 525.
73. Miroslav Klemm (1994.) smatra „da bi se prema nekim stilskim sličnostima, visokoj kvaliteti i dokazanim radovima u Varaždinu i Zagrebu mogle pripisati poznatom štajerskom, a po mnogo čemu i hrvatskom štukatoru Antonu Josephu Quadriju.“ MIROSLAV KLEMM, 1994., 123. Marija Mirković (2006.) ipak oprezno zaključuje: „No, dok je djelatnost J.A.Quadrija nakon 1715. dokumentirana u Varaždinu ugovorom, a u Lepoglavi potpisom i godinom u kronogramu, njegovo autorstvo u Remetincu tek treba argumentirati konkretnom usporedbom s dosta razasutim opusom toga ili tih autora po slovenskoj i austrijskoj Štajerskoj, kao i s djelima neke treće ruke jednakih stilskih značajki [...]“ MARIJA MIRKOVIĆ, 2006., 55. Marija Mirković smatra remetinečku kapelu svojevrsnim graničnikom između kapele sv. Franje na Kaptolu i kapele sv. Josipa kod varaždinskih franjevaca te ostalih Quadrijevih primjera iz 18. stoljeća: „[...] štukator još uvijek slijedi stariju strukturu uresa, iako ju je omekšao i na svoj način prorijedio.“ MARIJA MIRKOVIĆ, 2006., 53.
74. DEHIO HANDBUCH, 1979., 74.
75. Štukature u crkvi sv. Katarine iz 1688./1689. godine također se pripisuju Johannu Bernhardu Fischeru von Erlachu, a izveli su je Josef Serenio, Girolamo Rossi i Josef Antonio Quadrio. HORST SCHWEIGERT, <http://graz-dom.graz-seckau.at/mausoleum#.XrAocZ4zZdi> (16. lipnja. 2020.)
76. Dvorac je Ignaz Maria von Attems dao podići potkraj 17. stoljeća. Među imenima se spominje graditelj Camesino, slikar Joannecki te kipar Martin Baseli koji je 1697. godine s grofom potpisao ugovor za gradnju dvaju oltara u kapelici. BARBARA JAKI MOZETIČ, 1997., 85–93.
77. Giuseppe Antonio Quadrio i Pietro Bettini potpisali su ugovor 1692. za izradu štukatura, a taj je ugovor jedini poznati ugovor između naručitelja i štukatera u 17. stoljeću u Sloveniji. Radovi su trajali od proljeća do kraja lipnja 1693. godine, te su za njih dobili avans od 200 *Gulden* i 18 *Reichstaler*. Barbara Jaki Mozetič pretpostavlja da su dobili gotove nacрте od arhitekta prema kojima su morali raditi, te iznosi mišljenje da je uzor bio minoritski refektorij u Grazu, izveden 1690. godine. BARBARA JAKI MOZETIČ, 1997., 79.
78. BARBARA JAKI MOZETIČ, 1997., 75–93.
79. BARBARA JAKI MOZETIČ, 1997., 75, 93.
80. https://www.uibk.ac.at/aia/boscho_domenico (16. lipnja 2020.)
81. INGEBORG SCHEMPER, 1983., 10. Autorica opisuje da su štukateri u Beču osnovali zasebni ceh 1669. godine, s jedne strane zbog stalnih sukoba sa zidarima, a s druge da se onemogućiti putujućim štukaterima da rade u gradu. Ibidem, 168.
82. MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, 2009.
83. Jože Curk (1986.) smatrao je da je riječ o ocu i sinu: *Ker je našete podatke težko povezati z eno osebnostjo, smemo upravičeno domnevati, da gre za dve istoimenski osebi: očeta in sina. Očetu lahko pripišemo vsa dela, ki so nastala do konca 17. stoletja, sinu, ki je leta 1690 obiskoval ruško gimnazijo in imel še leta 1729 hčerko Marijo, pa ona iz 18. stoletja.* JOŽE CURK, 1986., 310. Međutim, kasnijim istraživanjima u arhivu u Ptuj, Curk (1994.) zaključuje: *V Ptuj so v 2. četrtini 18. stoletja delovali trije štukerji: Jožef A. Quadrio, Jožef Haas in Andrej J. Sereni. Prvi, označen kot pl. gospod Jožef (Anton) Quadrio, je umrl v Ptuj 24. 3. 1729., star 63 let, torej je živel med leti 1666. in 1729.* JOŽE CURK, 1994., 261.
84. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 52/VIII, 1704., 324.
85. „Šesti se oltar nalazi u veličanstvenoj kapeli okrugloga oblika, iz temelja zidanoj, uz južnu stranu lađe, pod kupolom sa svodom, zahvaljujući pobožnoj darežljivosti presvijetle gospođe Helene rođene Patačić, udovice Ručić; to je djelo načinjeno na moderan način i s dobrim ukusom.“ NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 55/XI, 1740., 409.
86. Vladimir Huzjan donosi: „Osnutkom nove župe, župniku Kobbeu, Stjepan grof Čikulini je 1677. iz Rima donio moći sv. Vida za koje je Helena Patačić kupila i darovala poseban kalež/ relikvijar. [...] Tekst na donjoj strani relikvijara glasi: *† DOMINA HELENA PATACHICH † EIERI FECHGENEROSA*. Na gornjem dijelu relikvijara, na kotlu u kojem je kipić klečećeg sv. Vida, zapisan je sljedeći tekst: *OS † Sancti † Viti † M † Pers † M † D † D † Stephani Chikulini † Roma † Allatum † Anno † Domini † 1677.*“ VLADIMIR HUZJAN, 2010., 50. Autor navodi i izvor: *Benefactores et meliorata*, 2r. Zbirka knjiga i dokumenata Župe sv. Vida u Brdovcu.
87. „Relikvijar i potvrda čuvaju se u župnom uredu u Brdovcu. Na podnožju relikvijara nalazi se sljedeći tekst: *Helena Patachich † Eier Fecmgeie rosa † domina. Benefactores et meliorata*, 6v. Zbirka knjiga i dokumenata Župe sv. Vida u Brdovcu.“ VLADIMIR HUZJAN, 2010., 52.
88. „Osim toga, darovala je ona crkvu te [1685.] godine još i dvjema palami crvene i bijele boje i jednim korporalom.“ JOSIP CIGLER, 1991. [1877.], 53.
89. „U nizu darivanja istakla se Jela Patačić, udovica Josipa Ruchiesa, koja je 1685. dala 100 imperijala da pred oltarom gori vječno svjetlo. [...] Da se je kapela sv. Barbare osobito pazila izvajam odatle, što nalazim zabilježeno, da je godine 1695. sasvim ponovljena; k tomu su pako poslu doprinieli gospodja Jela Patačić s 34 forinta (rajnčkih), gospodin Gasar Miles 24, gospodja Martha Belavich 2 for, gospodja Martha Berkich Paukovichka zvana 1 for, gospodin Gjuro Surkach 2 forinta.“ JOSIP CIGLER, 1991. [1877.], 53. Usp. RUDOLF HORVAT, 1929., 10.; ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1997., 87.
90. NAZg, KV, Arhiđakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 52/VIII, 1704., 324.
91. Oltar je nastao između početka gradnje bočne kapele 1695. i 1700. godine, kad je kratko opisan. („Osim toga, u toj je kapeli postavljen novi oltar, veoma dostojanstven.“) Detaljniji opis uslijedio je 1704. godine: „U ovoj se kapeli nalazi jedan oltar, postavljen prema jugu, na tri razine, zidan, neposvećen. Na prvoj je razini na sredini kip odjenut u crvenu svilenu haljinicu oslikanu raznim bojama; do njega niže uz noge stoje dva anđela sa svijetlacima

i svijecama, a iznad njih nalaze se druga dva koji kao da drže krunu i treći koji mu prinosi vijenac na glavu; svi su pozlaćeni i posrebrjeni. Na glavi kipa je srebrna pozlaćena kruna, u desnoj ruci pozlaćeni kalež s hostijom i uz nju obojeni drveni toranj; sa strana tome kipu na istoj razini, uz umetnute pozlaćene stupove, nalaze se ovi kipovi: na strani evanđelja sv. Helene i Margarete djevica i mučenica, na strani poslanice sv. Elizabete i Katarine. Na drugoj se razini nalazi kip Začeca Blažene Djevice Marije; sa strana su, uz umetnute stupove i ploče, kipovi sv. Jakova i sv. [Jude] Tadeja te sv. Ivana i sv. Šimuna, a u sredini je grb Patačića koji pripada udovici Ivana Ručića. Na gornjoj se razini na sredini nalazi prikaz sv. Josipa, a sa strana, uz umetnute stupove i ploče, sv. Joakim i sv. Ana te dva anđela, dok su na rubovima po cijeloj visini izrezbareni i pozlaćeni drveni ornamenti. Do toga oltara vode dvije kamene stube.“ NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 52/VIII, 1704., 324. Novi današnji retabl izgradio je 1891. godine za „tri stotine forinti iz crkvene blagajne domaći župljanin, majstor Ivan Štibrić“. Njega je, kao i sve ostale oltare i kapelu, 1985. godine obnovio kipar Dragutin Grgas iz Zaprešića. ŽUPNA SPOMENICA, 27, 167.

92. JELENA HOTKO, 2006., 589–595; KATARINA HORVAT-LEVAJ, 2011., 78.

93. Baltazar II. Patačić, sin njezina brata Nikole, dao je prije 1704. godine ukrasiti štukaturama kapelu sv. Antuna u crkvi BDM u Remetincu (u kojoj je i pokopan), a drugi nećak Juraj, Baltazarov brat, knjižnicu u pavlinskom samostanu u Lepoglavi (1710. – 1713. godine). Sinovi Baltazara II. (Gabrijel Herman Antun i Sigismund) naručitelji su štukouresa 1724. – 1726. godine u akademskoj crkvi sv. Katarine u Zagrebu. Vidi MARIJA MIRKOVIĆ, 2006., 51.; MARTINA OŽANIĆ, 2009., 142.; MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, 2011., 276.

94. *Szuetom Vidu na Berdouczu raniskou deszet, Congregatie Szuete Barbare na Berdouczu buduče raniskou deszet. Czirkue Sz. Krisa uu fare Sz. Vida na Berdouczu raniskou pet. Capelle Sz. Leonarda uu Hladuchu, uu fare takae Szuetoga Vida na Berdouczu, raniskou pet.* JELENA HOTKO, 2006., 564, 581.

95. Ibidem, 510–512, 588.

96. Ibidem, 565, 587. Jelena Hotko navodi: „Potrebno je sada spomenuti da je sedamdesetih godina 17. stoljeća, a i poslije, Helena Patačić zapravo živjela na jednom svojem imanju, u Brdovcu, koje se tada nazivalo *Hladuch*.“ Ibidem, 510.

97. „Nakon posljednjeg je pohoda obnovljena i bolje osvijetljena povećanjem prozora te joj je promijenjen krov.“ NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 59/XV, 1759., 329.

98. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 63/XIX, 1777., 79.

99. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonde br. 34, 35; PETAR PUHMAJER, 2016., 209–228.

100. Više o sastavu i karakteristikama žbuke i naliča vidi u VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016.

101. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 64/XX, 1808., 314.

102. Ibidem.

103. NAZg, KV, Arhidakonat Katedrala, Župa Brdovec, Protokol 67/XXIII, 1820., 506.

104. Ibidem.

105. Usp. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1985., 219–230.; DUBRAVKA BOTICA, 2016., 35–46.

106. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1985., 219–226.

107. ĐURĐICA CVITANOVIĆ, 1973., 141–156; LELJA DOBRONIĆ, 1971., 47–49.

108. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonde br. 34, 35.

109. Vidi ibidem, sonde br. 36, 37.

110. Vidi ibidem, sonda br. 38.

111. Vidi ibidem, sonda br. 41.

112. Vidi VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016., sonde br. 39, 40.

113. Više o sastavu i kvaliteti boje vidi u VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2016.

114. ŽUPNA SPOMENICA, 8.

115. Ibidem, 10. U NAZg je također sačuvana molba župnika Belasa Nadbiskupskom duhovnom stolu za novčana sredstva, uz koju su bili priloženi, nažalost ne i sačuvani, nacrti s troškovnikom Gjuro Cerneluttija, i završni obračun od 30. prosinca 1884., u vrijeme župnika Jambrečaka. NAZg, urudžbeni zapisnici, 1882, broj 62.; 1884. Gjuro Cernelutti radio je te godine i na obnovi crkve u Mariji Bistrici. Vidi IVANKA REBERSKI, Hrvatski biografski leksikon, 1989. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3398>; DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2009., 319–336.

116. ŽUPNA SPOMENICA, 8. U spomenici piše da je kapela imala „u vrijeme katastrofe šest četverouglatih prozora“, premda izvještaji kanonskih vizitacija redovito navode osam.

117. Domenico D'Andrea bio je slikar podrijetlom iz Milana, koji je veći dio života radio kao slikar kazališnih dekoracija. Tako je, na primjer, od 1874. do 1880. godine radio dekoracije u Zemaljskom kazalištu na Markovu trgu u Zagrebu, a radio je i 1877. u crkvi sv. Marije pod Okićem. Vidi OLGA MARUŠEVSKI, 1993., 352, 357.

118. ŽUPNA SPOMENICA, 6.

119. JOSIP CIGLER; 1991. [1877.], 54–55. Cigler donosi da su naslikani prizori *Posljednje večere* (kopija prema Leonardu da Vinci) i *Svadba u Kani Galilejskoj*, koji su u međuvremenu zakriveni kasnijim naličima.

120. ŽUPNA SPOMENICA, 22.

121. Ibidem, 33.

122. Ibidem, 72.

123. O Petru Rutaru vidi još KSENIJA ŠKARIĆ, 2014., 539–540.

124. ŽUPNA SPOMENICA, 167.

125. Arhiv KOZG, klasa: 04/779/1/AP/BS, 23. siječnja 1986.

Literatura

DORIS BARIČEVIĆ, Barokno kiparstvo, *Mir i dobro. Umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda.*

O proslavi stote obljetnice utemeljenja: Galerija Klovićevi dvori, 12. siječnja - 23. travnja 2000. Zagreb, 2000., 219–238

- JANKO BARLÉ, Nekoji odličniji članovi bratovštine svete Barbare u Brdovcu, *Vjestnik Kraljevsko hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva* 14 (1912.), 59–64
- DUBRAVKA BOTICA, Odredbe o gradnji i oblikovanju crkava na području Vojne krajine u Hrvatskoj u kontekstu „državnog arhitektonskog identiteta” Habsburške Monarhije, *Arhitekturna zgodovina 3. Arhitektura in politika*, Novak-Klemenčič, Renata (ur.), Ljubljana, 2016., 35–46
- DUBRAVKA BOTICA, Recepcija Panteona u arhitekturi baroknog razdoblja – S. Maria Rotonda kao uzor za marijanske crkve u srednjoj Europi, *Matamorfaze mita – mitologija u umjetnosti od srednjeg vijeka do moderne*, Zbornik radova znanstvenog skupa „Dani Cvita Fiskovića”, Zagreb, 2012., 105–118
- JOSIP BUTURAC, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501., *Starine* 59 (1984.), Zagreb, 43–108
- JOSIP CIGLER, Povjestnica župe Sv. Vida u Brdovcu, *Zaprešićki godišnjak*, 1 (1991.), 49–63
- JOŽE CURK, Mariborski gradbenici v času baroka in klasicizma, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 57 (1986.), 289–314
- JOŽE CURK, Ptujski gradbenici med renesanso in historicizmom, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 2 (1994.), 232–265
- SANJA CVETNIĆ, DANKO ŠOUREK, Zagrebački franjevci i ikonografija nakon Tridentskoga sabora (1545. – 1563.), *Tkalčić*, 14 (2010.), 83–130
- ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Bartol Felbinger i mogućnosti njegova utjecaja na postbaroknu sakralnu arhitekturu Banije, *Radovi Arhiva JAZU*, sv. 2, (1973.), 141–156
- ĐURĐICA CVITANOVIĆ, *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja*, Zagreb, 1985.
- ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja, *Sveti trag. Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094. – 1994.*, Zagreb, 1994.
- ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Župna crkva sv. Vida u Brdovcu, *Zaprešićki godišnjak*, 1996., godište VI., (ur.) Stjepan Laljak, Matica hrvatska Zaprešić, 1997., 81–90
- DEHIO HANDBUCH. *Die Kunstdenkmäler Österreichs-Graz*, Beč, 1979.
- LELJA DOBRONIĆ, *Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba*, Zagreb, 1971.
- MARKO DRAGIĆ, Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 2 (2015.), 141–162
- RUDOLF HORVAT, 250-godišnjica župne crkve u Brdovcu, *Novosti* 180, 30. lipnja 1929., 10
- ANĐELA HORVAT, Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Barok u Hrvatskoj*, Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, Zagreb, 1982., 3–381
- KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, 2015.
- KATARINA HORVAT-LEVAJ, Arhitektura, *Akademski crkva sv. Katarine*, Katarina Horvat-Levaj, Doris Baričević, Mirjana Repanić-Braun, Zagreb, 2011., 19–133
- JELENA HOTKO, Naručiteljska i donatorska djelatnost hrvatske plemkinje Helene Patačić, *Tkalčić*, 10 (2006.), 465–608
- VLADIMIR HUŽJAN, *Pučka pobožnost u župi Brdovec u 17. i 18. stoljeću*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2010.
- ANKA IVANJEK, Brdovečki barokni troplet, *Tkalčić* 13 (2009.), 273–310
- BARBARA JAKI MOZETIČ, *Eindruckskunst und Prachtentfaltung: Stukkaturen des 17. Jahrhunderts in Slowenien*. Ljubljana, 1997.
- ALOJZ JEMBRIH, Molitvenik bratovštine Sv. Barbare u Brdovcu (1678.). Prilog poznavanju hrvatske molitveničke književnosti, *Tkalčić*, 11 (2007.), 47–78
- ANA KANIŠKI, Kapela Sv. Josipa u franjevačkoj crkvi u Varaždinu: ikonografija i naručitelj, *Tkalčić*, 16 (2012.), 303–412
- MIROSLAV KLEMM, Štukature kapele sv. Antuna Padovanskog u crkvi BDM Svete Krunice u Remetincu kraj Novog Marofa, *Lepoglavski zbornik* 1993., 1994., 123
- MIROSLAV KLEMM, Barokna umjetnost u Varaždinu, *Encyclopaedia moderna* 48 (1998.), 118
- EMILIJ LASZOWSKI, Porodica Čikulin, *Zaprešićki godišnjak*, 1996., godište VI., (ur.) Stjepan Laljak, Matica hrvatska Zaprešić, 1997., 7–54
- OLGA MARUŠEVSKI, August Posilović u crkvi sv. Marije pod Okićem, *Pod Okićem*, Zagreb, 1993., 352–357
- MARIJA MIRKOVIĆ, Udio franjevaca u sazrijevanju varaždinskoga baroka, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 6–7 (1994.), 13–25
- MARIJA MIRKOVIĆ, Kapela Sv. Antuna Padovanskoga u Remetincu, *Patačići od Zajezde i crkva u Remetincu: zbornik radova znanstvenoga skupa „Tristota obljetnica Patačićeve kapele sv. Antuna u Remetincu” i drugih radova, Remetinec, 23. listopada 2004. godine*, (ur.) Anđelko Koščak, Zagreb, 2006., 47–68
- CHRISTIAN NORBERG-SCHULZ, *Il significato nell'architettura occidentale*, Milano, 1974.
- MARTINA OŽANIĆ, Prilog za dataciju oslika Knjižnice Lepoglavskoga samostana, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), 141–144
- PETAR PUHMAJER, Žbukani i naslikani medaljoni - prilog razvoju pročelja 17. i 18. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Portal* 7 (2016.), 209–228
- PETAR PUHMAJER, Izgradnja zvonika i obnove crkve od 17. do početka 19. stoljeća, *Crkva sv. Marka u Zagrebu – arhitektura, povijest, obnova*, Zagreb, 2013., 37–62
- DARJA RADOVIĆ MEHEČIĆ, Graditeljska obitelj Carnelutti (1879.–1947.), *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), 319–336
- STJEPAN RAZUM, Bratovština Sv. Barbare u Brdovcu, *Tkalčić*, 15 (2011.), 387–458
- MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, Prilog istraživanju opusa štukatera Antona Josepha Quadrija, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), 145–162
- MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, Slikarstvo, štukature i djela umjetničkog obrta, *Akademski crkva sv. Katarine*, Katarina Horvat-Levaj, Doris Baričević, Mirjana Repanić-Braun, Zagreb, 2011., 203–309
- INGEBORG SCHEMPER, *Stuckdekorationen des 17. Jahrhunderts im Wiener Raum*, doktorska disertacija, Sveučilište u Beču, Beč, 1983.
- HORST SCHWEIGERT, <http://graz-dom.graz-seckau.at/mausoleum#.XrAocZ4zZdi> (16. lipnja. 2020.)

SENA SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, *Crkve-tvrđave u Hrvatskoj*, Zagreb, 1994.

AGNEZA SZABO, Istaknute grofice iz obitelji Erdödy i osnivanje Bratovštine svete Barbare u Brdovcu, *Zaprešićki godišnjak*, 12 (2003.), 71–79

KSENIJA ŠKARIĆ, *Polikromija i polikromatori oltara 17. i 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2014.

VJEKOSLAV VARŠIĆ, *Izvešće konzervatorsko-restauratorskih istraživačkih radova na pročeljima i u interijeru župne crkve svetog Vida mučenika u Brdovcu*, Zagreb, lipanj 2016.

VJEKOSLAV VARŠIĆ, *Izvešće o dodatnim konzervatorsko-restauratorskim istraživačkim radovima u interijeru kapele svete Barbare i svetišta u župnoj crkvi svetog Vida mučenika u Brdovcu*, Zagreb, studeni 2018.

DIJANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb, 1993.

RUDOLF WITTKOWER, *Architectural Principles in the Age of Humanism*, New York, 1971.

Izvori

HAZU SFA Katalog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Schneiderov fotografski arhiv

MKM, UZKB – F Ministarstvo kulture i medija, Uprava za zaštitu kulturne baštine, fototeka

MKM, KO ZG – F Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Zagrebu, fototeka

NAZg KV Nadbiskupijski arhiv Zagreb, kanonske vizitacije

Summary

Viki Jakaša Borić, Martina Ožanić

PARISH CHURCH OF ST. VITUS, WITH THE CHAPEL OF ST. BARBARA, IN BRDOVEC: NEW CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF CONSTRUCTION AND STUCCO DECORATION

The text offers a number of new insights into the history of construction and design of the parish church of St. Vitus in Brdovec. They are the result of a comparative reading of archival sources, primarily reports of canonical visitations, and conservation and restoration research, which have significantly changed previously published theses. Rich stratification is the main feature of the church in Brdovec, and all historical phases, with detailed descriptions of renovations and the development of the church, have been thoroughly reviewed, leading to the conclusion that key interventions occurred during the 17th and 19th centuries, when the church got its present appearance. The older church, most likely from the beginning of the 16th century, was rebuilt in 1634 by extending the nave, and building a stepped bell tower in front of its western entrance. This was followed by the addition of the chapel of St. Anthony (1669) along the north wall of the nave, construction of a new wider sanctuary, and the installation of vaults over the nave which replaced the painted wooden ceiling. The construction of a new sanctuary and the “lower and upper sacristy” was arranged in 1672 with the master mason (*magistrum murarium*) Silvester Donati. The renovated church was consecrated in 1679, and, according to the visitor of 1686, it was under the patronage of the Čikulín family. The side chapel of St. Barbara was built between 1695 and 1700 on the site of the former masonry porch next to the south wall of the nave. The circular floor plan of the chapel is the only such ex-

ample in the continental Croatia of the 17th century. The dome is decorated with valuable stucco decorations that have not attracted the attention of researchers, and which, along with chapels in Zagreb and Varaždin, are the only surviving stucco from the 17th century in continental Croatia. This research is the first time that information has been provided about the patroness of the chapel and the altar, Helena pl. Patačić, a great benefactress and client, who the visitors explicitly mention. The author of the stucco ornament remains unknown, but the formal features of the shallow, elongated ornamentation point to neighbouring Styria, since examples with similar stylistic features from the turn of the century can be found there. The only significant building project from the 18th century – which, however, significantly influenced the identity of today’s church – is the installation of a Baroque top on the bell tower with a stepped structure, and the shaping of its façade with flat, elongated medallions made using a combination of coarse and smooth plaster textures. The church underwent major renovation during the first third of the 19th century, probably based on a standard design that changed the character of the interior and exterior. Baroque vaults were installed on the flanges above the nave and sanctuary, which is why the perimeter walls were lifted by approximately 130 cm and a new roof was installed. The basic front articulation, both the architectural ornaments and the shape of the window openings, originates from this period. The defined con-

dition of the church was mostly repaired only through subsequent renovations, especially after the earthquake in 1880, when repairs were made to the damaged chapel of St. Barbara under the leadership of Gjuro Carnelutti. Analysing written sources, together with the findings of conservation research, has led to new knowledge about the church in Brdovec, since its qualities and historical

stratification is yet again attracting the attention it undoubtedly deserves.

KEYWORDS: Brdovec, church of St. Vitus, Čikulin family, Silvester Donati, chapel of St. Barbara, rotunda, stucco, Helena Patačić, building transformations, 17th, 18th and 19th centuries, Gjuro Carnelutti